

O Spinozovi

Étienne Balibar

◆ bytový seminář, česky | francouzsky, vznik: 20. 2. 1984

◆ private seminar, Czech | French, origin: 20. 2. 1984

O Spinozovi [1984]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1984-02-20 Étienne Balibar – O Spinozovi (1) [LVH246VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Bohatost, bohatost konečného na základě nekonečného. *Et par conséquent la diversité de l'expérience* a v důsledku toho i rozdílnost zkušenosti, rozdílnost zkušenosti, *à partir du principe* na základě principu. *Il est impossible de le démontrer ici* nebudu se pokoušet to tady dokazovat, *mais je pense que le livre un de l'Éthique* ale domnívám se, že kniha číslo jedna *Etiky* *n'est pas une tentative de déduction du fini à partir de l'infini* není pokusem vyvodit konečno z nekonečna. *C'est au contraire une tentative de* naopak je to pokus *déconstruction systématique* o systematickou dekonstrukci *de l'idée d'infini comme principe* myšlenky nekonečna jako principu. *Le concept fondamental du livre un de l'Éthique est celui de la substance infinie qui n'est pas un principe* základní koncept knihy jedna je myšlenka nekonečné substance, která není principem, *qui n'est pas une arché* tedy která není tou arché. *Et c'est pourquoi tout à l'heure je mentionnais Heidegger* a proto jsem zmínil Heideggera, *je suis tout à fait frappé de comme à nouveau d'un symptôme très intéressant du fait qu'apparemment Heidegger ne s'intéresse pas au seul philosophe dont l'entreprise soit comparable à la sienne en radicalité* jsem upřímně uchvácen, jakoby symptomem, symptomatické, že se Heidegger nezabývá filosofem, který je svým významem srovnatelný s ním a který provádí něco podobného.

Hejdánek: Nejenom významem, ale tou věcí, zaměřením.

Jiný hlas: *S'il n'y a pas dans le livre un de l'Éthique de déduction du fini à partir de l'infini* Není tam tedy ta dedukce konečna z nekonečna. *C'est parce qu'il y a au contraire une explication ou une explicitation de l'équivalence* A to proto, že je tam vysvětlení nebo explicitace ekvivalence, rovnocennosti, *de l'équivalence entre le concept de l'infini ou de la substance et le concept du fini ou de la totalité des modes* mezi konceptem nekonečna nebo substance a konceptem konečna neboli totality módů *dans la terminologie de Spinoza* v terminologii spinozovské, *c'est-à-dire dans un langage plus contemporain, de l'interaction ou de l'interrelation entre toutes les singularités.* řečeno jazykem nám bližším, interakce, to jest vzájemného působení mezi jednotlivostmi. *Et c'est précisément ce que Spinoza appelle l'immanence.* A tohle nazývá Spinoza imanencí. *En ce sens la première partie de l'Éthique, telle que je la comprends, réalise une forme extrême de la coïncidentia oppositorum.* V tomto smyslu první díl *Etiky*, jak jej chápu, je formou *coïncidentia oppositorum*. Koexistence protikladů. *Une forme non-dialectique en tout cas au sens hégélien du terme.* Ale rozhodně v nedialektickém slova smyslu. *Je poserais simplement la question de savoir si les contradictions du spinozisme ne résultent pas en dernière analyse de la radicalité avec laquelle il a essayé de soutenir cette coïncidence.* Kladu otázku, zda protiklady spinozismu nepocházejí vposledku z radikality, se kterou se pokoušel podržet tuhle koincenci.

Hejdánek: Ano, jsou tam ty rozpory. Nejsou smířeny, zůstávají to protiklady. Je to vyostřený protiklad, nechaný v koincenci.

Jiný hlas: *Une autre façon naturellement d'exprimer cette coïncidence ce serait de faire remarquer que l'infini chez Spinoza est essentiellement destiné à penser l'idée de la cause ou de la causalité* Jiným způsobem výrazu této koincidence se dá pozorovat v tom, že nekonečno u Spinozy slouží k tomu, že se jím myslí myšlenka příčiny, příčinnosti, kauzality, *et que la coïncidence de l'infini ou du fini exprime un refus absolu d'hypostasier la causalité par rapport à la connexion des choses singulières.* a že koincidence konečna či nekonečna vyjadřuje odmítnutí, absolutní odmítnutí toho hypostazovat kauzalitu ve vztahu ke spleti jednotlivostí.

Hejdánek: Ano, ke spleti jednotlivostí. Ano, ano.

Jiný hlas: *Il faut que je me méfie parce que je commence à être beaucoup trop long sur le premier point.* Musím si dát pozor, abych nebyl příliš dlouhý u prvního bodu. *Ceci est très abstrait, mais on peut retrouver des problèmes ou des difficultés du même type à bien d'autres niveaux du non-système spinoziste.* Tohle je hodně abstraktní, ale stejné problémy můžeme najít na jiných rovinách spinozovského myšlení. *Il est par exemple tout à fait manifeste que la philosophie de Spinoza est une*

philosophie de la liberté. Je naprosto zřejmé, že jeho filosofie je filosofií svobody. *C'est une philosophie de la liberté au sens éthique et c'est une philosophie de la liberté politique.* A to ve smyslu etickém a je to filosofie svobody také ve smyslu politickém. *La tentative spinoziste de construire un concept de la démocratie, sur lequel je reviendrai tout à l'heure, est évidemment une tentative de donner corps à l'idée de liberté pratique.* Pokus spinozovský vytvořit koncept demokracie, o kterém se zmíním, je ovšem pokusem vtělesnit myšlenku praktické svobody. *Or Spinoza ne définit pas la liberté à la façon de Descartes ou de Rousseau, ni même de Hegel, dans la mesure où il coupe complètement le concept de liberté de celui de volonté.* Spinoza nedefinuje svobodu tak jako Descartes nebo Rousseau, ani jako Hegel, a to v tom, že úplně odřezává pojem svobody od pojmu vůle. *Ceci évidemment par rapport à la tradition dominante de la philosophie occidentale est un formidable paradoxe.* Což s přihlédnutím k celé tradici evropské filosofie je podivuhodný paradox. Svoboda a ne svoboda vůle. *Ce qui permet de comprendre pourquoi la philosophie spinoziste a été constamment attaquée, critiquée comme une négation de la liberté, comme un fatalisme ou comme un panthéisme.* Což nám umožní pochopit, proč byla spinozovská filosofie tolikrát kritizována jako negace svobody, jako fatalismus nebo jako pantheismus.

Jiný hlas: *Cette critique serait juste si Spinoza ne proposait pas un concept alternatif de la liberté dont la positivité est au moins égale à celle de la volonté libre.*

Jiný hlas: Tato kritika by mohla být oprávněná, kdyby Spinoza nenavrhoval nějaký jiný koncept svobody, který by se rovnal nebo byl srovnatelný s konceptem svobody vůle.

Jiný hlas: *Ce concept spinoziste de la liberté est fondé sur l'idée de la puissance d'agir et de l'accroissement de la puissance d'agir dans la durée.*

Jiný hlas: Koncept svobody spinozovský je založen na schopnosti nebo na moci jednat a růstu té akční schopnosti, nebo jednací, nebo schopnosti jednat a toho růstu schopnosti jednat v čase trvání.

Jiný hlas: *Je ne veux pas discuter ici en détail cette définition, mais simplement faire ressortir justement l'anomalie en son temps et peut-être dans le nôtre d'une philosophie de la liberté qui ne soit pas une philosophie de la volonté.*

Jiný hlas: Nechci jít do detailu této definice, ale poukázat na tu anomálii filosofie, která chce být filosofií svobody a přitom ne filosofií vůle.

Jiný hlas: *Je voudrais aussi faire remarquer une conséquence immédiate de cette prise de position. Les philosophies classiques sont des philosophies de la volonté dans la mesure où elles cherchent à distinguer deux ordres : l'ordre de la nature précisément et l'ordre de la liberté.*

Jiný hlas: A také bych chtěl ukázat na bezprostřední důsledek tohoto pojetí. Klasické filosofie jsou filosofiemi vůle, a to v tom, že se snaží rozlišit dva řády: řád přírody přesně a řád svobody.

Jiný hlas: *Manifestement le spinozisme est un refus de ce dualisme, mais on peut essayer d'approfondir cette réflexion en suggérant que c'est toujours le dualisme ou le parallélisme des deux ordres de la nature et de la liberté qui permet d'introduire l'idée même d'ordre, soit dans la définition de la nature, soit dans le domaine de l'histoire.*

Jiný hlas: Spinozismus je jasným odmítnutím tohoto dualismu. Můžeme se pokusit prohloubit tuto reflexi tím, že je to paralelismus těchto dvou přirozeností nebo dvou svobod, který umožňuje zavést pojem řádu do definice přírody nebo do oblasti dějin.

Jiný hlas: *Je proposerais donc pour ma part l'idée suivante : en refusant de considérer qu'il y a deux ordres dans l'être, Spinoza refuse par là même de penser qu'il y a un ordre en général.*

Jiný hlas: Navrhuji tuto myšlenku: tím, že odmítneme rozdělení bytí na dva řády, Spinoza odmítá, že by vůbec byl nějaký řád.

Jiný hlas: *Et par là même l'accusation de fatalisme ou de panthéisme qui a pu être portée contre lui apparaît d'autant plus paradoxale.*

Jiný hlas: A tím paradoxnější se pak jeví obvinění, že snad byl fatalista nebo pantheista.

Jiný hlas: *Un fatalisme se rattache toujours à la présupposition d'un ordre donné ou pré-ordonné.*

Jiný hlas: Fatalismus je přece vždycky spjat s nějakou myšlenkou předzřízeného řádu.

Jiný hlas: *Ce que je vois dans la pensée de Spinoza, c'est l'idée d'une complexité qui excède toujours tout ordre, complexité du réel qui excède toujours tout ordre préexistant, représentable.*

Jiný hlas: U Spinozy se objevuje myšlenka complexity, složitosti, complexity skutečnosti, která přesahuje každý řád, jenž přesahuje každý nějaký preexistentní řád, jaký si lze vůbec představit.

Jiný hlas: *En vérité, l'idée d'un ordre est exactement ce que Spinoza appelle une projection de l'imaginaire sur l'entendement.*

Jiný hlas: Řád je podle Spinozy to, co nazývá projekcí imaginárna do oblasti rozvažování.

Jiný hlas: *Que cet imaginaire soit un imaginaire théologique ou imaginaire anthropomorphique, soit mécaniste, soit organiciste.*

Jiný hlas: Ať už se jedná o imaginárno teologické, nebo antropomorfické, nebo mechanistické, či organistické.

Jiný hlas: *À nouveau, je pense que nous avons ici une position très difficile à tenir et probablement contradictoire.*

Jiný hlas: Je to pozice, kterou je velice nesnadné držet a pravděpodobně pozice velice protikladná.

Jiný hlas: *Mais ce qui est remarquable, c'est l'esprit de suite avec lequel Spinoza a essayé de tenir cette position et de la mener quelque part.*

Jiný hlas: Obdivuhodný je Spinozův pokus tuto pozici důsledně držet a dovádět ji někam.

Jiný hlas: *Une other façon de poursuivre la même idée, c'est de faire remarquer le paradoxe du rapport que Spinoza entretient avec le problème religieux, ou encore l'usage qu'il fait de l'idée de Dieu.*

Jiný hlas: Druhá cesta, kterou můžeme dospět k objasnění tohoto problému, je spinozovský přístup k oblasti náboženské a to, jakým způsobem používá myšlenky Boha.

Jiný hlas: *Naturellement cet usage a été immédiatement ressenti comme insupportable et inacceptable par la pensée théologique de ce temps.*

Jiný hlas: Teologické myšlení v té době samozřejmě vidělo v tom jeho používání něco nemožného, nepřipustného.

Jiný hlas: *Le Dieu de Spinoza dont il est question dans l'Éthique, et même celui du Traité théologico-politique qui se réfère plus littéralement à la tradition biblique...*

Jiný hlas: Spinozův Bůh, o němž mluví v *Etice*, i Bůh Traktátu teologicko-politického, který se více odvolává přímo na tradici biblickou,

Jiný hlas: *...est caractérisé par des attributs que la pensée théologique de son temps ne pouvait évidemment pas accepter. Disons pour résumer les choses d'un mot, l'équivalence de Dieu et de la nature.*

Jiný hlas: tento Bůh je charakterizován atributy, které tehdejší teologie jeho současnosti nemohla připustit. Shrnutí jedním slovem: ekvivalence Boha a přírody.

Jiný hlas: *Même puissance de Dieu et de la nature. Ce qui n'est qu'une autre façon d'exprimer le rejet complet de l'idée de création, soit selon le modèle artisanal de la tradition aristotélicienne, modèle technologique disons, soit selon le modèle émanatiste de la tradition mystique ou néoplatonicienne.*

Jiný hlas: Stejmocnost Boha a přírody, což je vlastně jinými slovy absolutní odmítnutí myšlenky stvoření – buď tedy podle řemeslnického modelu aristotelského, modelu technologického, nebo podle modelu emanatistického, tedy toho vyvěrání z té bytnosti, jaký reprezentuje platonismus.

Jiný hlas: *Mais, il est bien évident que le fait d'attribuer ainsi à Dieu, enfin de poser ainsi l'équivalence de Dieu et de la nature, et tout autant une transformation de l'idée de nature que transformation de l'idée de Dieu. S tím, že staví Boha a přírodu jako rovnomocné, znamená samozřejmě obrovskou proměnu myšlenky přírody i myšlenky Boha. Et c'est la raison peut-être pour laquelle, bien que accusé d'athéisme par les théologiens, Spinoza n'a pu être adopté et utilisé par les athées au prix de considérables distorsions. A proto Spinoza na jedné straně obviňován teology jako ateista, mohl být na druhé straně přijat ateisty mezi sebe jen za cenu obrovského překrucování svých myšlenek. Ou encore en développant à propos de son oeuvre toute une herméneutique du double langage ou de la double signification. Nad*

jeho dílem se dá vyvinout celá hermeneutika výkladu dvojího smyslu, *d'autant plus paradoxal que dans le texte même du traité théologico-politique, Spinoza avait fait la critique de l'idée de double langage ou de double signification à propos de la bible*, což je tím paradoxnější, že Spinoza sám v Traktátu teologicko-politickém kritizuje a odmítá možnost dvojího čtení, dvojsmyslového výkladu Písma. *On a voulu croire ou on a fait semblant de croire que Spinoza parlait de Dieu simply par travestissement, par précaution, pour travestir sa pensée ou comme couverture idéologique*. Někteří se pokoušejí vysvětlit to vše tak, že Spinoza mluví o Bohu jen z takových oportunně-ideologických důvodů, jakožto [nesrozumitelné]. *En vérité, il est tout à fait impossible de soutenir que le nom de Dieu chez Spinoza soit simplement un camouflage théorique*. Ale je nevyvratné, že jméno Boží u Spinozy není pouhou teoretickou kamufláží. *Et par conséquent on doit aller jusqu'à penser que la philosophie de Spinoza est une philosophie anti-théologique mais n'est pas une philosophie athée ou laïque*. Tedy lze dojít k tomu, že jeho filosofie je antiteologická, ale přitom není laická nebo dokonce ateistická. *Au sens du, enfin, laïque, il faut préciser, n'est-ce pas? Parenthèse*. Laická, no závorka, říkám, otevírám závorku. *Il y a, j'y reviendrai tout à l'heure, il y a évidemment chez Spinoza sur le plan politique une revendication de la laïcité de l'état*. U Spinozy se setkáváme s požadavkem laicizace, zlaičtění státu. *Mais il n'y a pas chez Spinoza la moindre trace de cette idéologie laïque, c'est-à-dire scientiste, qui au XIXe siècle est devenue pour une bonne partie l'idéologie officielle ou organique de l'état moderne, et dont il n'est pas difficile de montrer, en suivant Nietzsche par exemple, qu'elle a simplement repris à son compte en en inversant le signe certains des modes de pensée théologique les plus caractéristiques*. Ale není u něho ani stopy po nějaké laické ideologii, ideologii scientistické, která v devatenáctém století pro velikou část oficiální ideologií moderního státu, kde lze poměrně snadno prokázat, když si všimneme třeba Nietzscheho, že se jedná pouze u těch moderních, se jedná o pouhý převrat těch charakteristických někdejších znaků v opačné znaménko, jako to bylo u Nietzscheho. *Les courts-circuits avec l'actualité sont toujours dangereux, avec un risque de superficialité*. Samozřejmě že zkratky, zkratové myšlení, když je hned aktualizujeme, je v tom riziko povrchnosti. *Il est bien évident que le marxisme-léninisme comme idéologie officielle de certains états de l'époque moderne, en prétendant développer, faire faire un pas de plus à une pensée laïque, n'a pas abouti à autre chose qu'à effectuer le retour du refoulé théologique au sein de l'idéologie laïque elle-même*. Je zcela jasné, že marxismus-leninismus jako oficiální ideologie některých moderních států, když se domnívá, že dělá novým krokem v tom laickém myšlení, naposled vyústil pouze v pokračování ideologie laické [nesrozumitelné] laické ideologie. Ano. *Il est d'autant plus intéressant dans ces conditions de trouver chez Spinoza, au coeur du XVIIe siècle, un penseur comme je le disais anti-théologique qui ne soit pas laïque en ce sens-là, c'est-à-dire laïque comme idéologique*. Tedy uprostřed sedmnáctého století najednou u Spinozy nacházíme myslitele, jak jsem říkal, antiteologického, to, že nebyl laickým v tomto slova smyslu, tedy laický jako ideologický. [nesrozumitelné] božský. *Naturellement, ceci représente à nouveau une position contradictoire. Mais dont on peut aussi souligner l'enjeu immédiatement politique*. To ovšem je zase znamená pozici protikladnou, jejíž je možné hned poukázat na její dosah politický. *Je ne peux pas entrer dans tous les détails, mais il est bien connu que Spinoza peut être rangé à côté de Hobbes ou de Locke ou de Rousseau parmi les théoriciens du contrat social*. Nebudu vcházet do detailů, je známo, že ho lze přiřadit k Lockovi, k Hobbsovi, k Rousseauovi, to jest k teoretikům společenské smlouvy. *La façon dont Hobbes, Locke ou Rousseau tentent de fonder la démocratie politique sur le concept du contrat appartient manifestement aussi à l'histoire de l'idée laïque ou encore de la pensée des Lumières*. Hobbes, Locke nebo Rousseau se pokoušejí tu demokracii, formaci společenskou založit na pojmu smlouvy, a čímž patří k této linii také myšlenka osvícenství a vůbec myšlenka laického. *Le concept d'individu, le concept d'individu qui est impliqué dans la représentation classique du contrat, défini à la fois par certains besoins et par conséquent par une certaine utilité, et d'autre part par une capacité d'appropriation de la nature sur le plan...* Koncept individua, který je implikován v tom klasickém pojetí smlouvy společenské, definovaný potřebou a v důsledku toho užitečností a na druhé straně schopností osvojit si přírodu na rovině...

Jiný hlas: technické i intelektuální, to v sobě neobsahuje žádný odkaz na náboženství, naopak kritiku každého tradičního založení politické moci na zjevení, náboženském pojetí. *Ce qui me frappe chez Spinoza dans sa présentation du contrat social...* Co mě u Spinozy v jeho výkladu o sociální smlouvě, společenské smlouvě, uchvacuje, *ce qui en ce sens distingue radicalement Spinoza de tous ses contemporains, de tous les théoriciens classiques du contrat...* čím se radikálně liší od svých současníků, od klasických teoretiků společenské smlouvy, *c'est que la religion occupe une place nécessaire dans la construction spinoziste du contrat...* je, že v jeho stavbě společenské smlouvy náboženství hraje nezbytnou a podstatnou úlohu. *Non pas à titre de fondement, de principe d'autorité...* Ne jakožto základ nebo princip autority, *ce qui serait contradictoire avec l'idée même de contrat...* což by bylo v protikladu se samotnou myšlenkou smlouvy, *mais à titre de garantie historique de son effectivité.* Ale z titulu historického ručení, záruky jeho působnosti, účinnosti. *Le principe juridique ne suffit pas aux yeux de Spinoza à constituer un lien social effectif.* V očích Spinozových princip čistě právní, juristický, nedostačuje k tomu, aby vytvořil skutečně účinný, fungující společenský svazek, vztah. *Naturellement, ceci ne signifie pas que du point de vue de Spinoza toute garantie religieuse du lien social soit équivalente.* Z čehož samozřejmě neplyne, že z hlediska Spinozova každá garance náboženská společenského svazku je rovnocenná. *Les chapitres du Traité théologico-politique qui sont consacrés à commenter l'histoire des Hébreux...* Kapitoly Traktátu teologicko-politického, které jsou věnovány dějinám izraelského národa, *c'est-à-dire les chapitres dix-sept à dix-neuf...* to jest sedmnáctá až devatenáctá kapitola, *sont au contraire une réflexion critique sur les différentes formes possibles que peut prendre cette garantie religieuse du contrat social.* Jsou naopak kritickou reflexí nad různými formami, které na sebe může vzít toto náboženské ručení za společenskou smlouvu. *Naturellement ici religieux ne doit plus être pris au sens de l'abstraction théologique...* Tady samozřejmě náboženské nutno nebrat v abstraktním teologickém slova smyslu, *mais au sens de l'imaginaire collectif...* ale ve smyslu kolektivního imaginárna, kolektivní představitivosti, *c'est-à-dire du vécu même des hommes.* To jest prožívané zkušenosti lidí. *Les formes de cet imaginaire vont depuis ce que Spinoza appelle la superstition...* Ty formy tohoto imaginárna sahají od toho, co Spinoza nazývá pověrou, *jusqu'à la tentative qu'il croit pouvoir effectuer d'une conciliation des antagonismes de sectes...* až po pokus, o který se pokouší, a to sice smíření antagonismů sekt, *en définissant un crédo religieux universel...* definováním univerzálního náboženského kréda, vyznání víry, *tiré d'une réflexion sur l'enseignement du Christ.* Které vyvozuje z úvahy o Kristově učení. *Ce qui n'est peut-être pas une idée absolument originale, puisque nous la retrouvons chez Kant sous des formes voisines.* Což není myšlenka tak docela originální, nacházíme ji v takových podobných formách u Kanta. *Mais le point important, me semble-t-il, c'est que le trajet qui s'effectue de la superstition à la foi universelle...* Ale to důležitě, zdá se mi, je, že ta dráha od té pověry až k té univerzální víře, *qui est un trajet de libération, aussi bien du point de vue de la réflexion que du point de vue de l'ordre politique...* což je cesta osvobození, jak z hlediska reflexe, tak z hlediska politického řádu, *ce trajet ne comporte jamais aucune sortie de hors de l'élément que nous avons défini comme religieux.* Tato cesta v sobě neobsahuje nikdy žádné vyjití mimo prvky, které jsme nazvali náboženskými. *Et par conséquent ne comporte pas l'idée d'une fin du religieux en tant que tel dans l'histoire des sociétés politiques.* A tedy není tam nikde zahrnuta myšlenka konce náboženství jako takového v dějinách politických společností. *Quand on voit précisément la façon dont s'effectue le retour du refoulé dans les sociétés qui ou dans les États qui ont cru à...* Když si všimneme toho, jak se to, co bylo potlačeno v současných státech, které se domnívaly, že toto náboženství překonaly, jak se to nějakým způsobem zase objevuje, *on peut penser que cette réflexion de Spinoza, qui à certains égards est pessimiste...* můžeme si říci, že tato Spinozova reflexe, která by se mohla zdát v jistém ohledu pesimistická, *ou en tout cas prend par anticipation le contre-pied de l'optimisme rationaliste des Lumières...* nebo která je rozhodně antipodem racionalistického optimismu osvícenství, *représente à sa façon une autre forme de rationalité...* představuje svým způsobem jinou formu racionality, *qui a pour nous une plus grande valeur critique.* Která má pro nás mnohem větší kritickou hodnotu. *Pour l'exprimer en d'autres termes, ce que je veux dire c'est qu'à partir*

de Spinoza on peut opposer entre eux le mythe d'une fin du religieux ou d'une sortie de la religion...
Vyjádřeno jinými slovy, co chci říct, je, že na základě Spinozy lze postavit proti sobě mýtus konce náboženství nebo mýtus vyjití z náboženství, *et le projet pratique d'une transformation collective*. a praktický projekt kolektivní transformace.

Jiný hlas: *du religieux*, náboženství, náboženska.

Jiný hlas: *Et peut-être le sens de ce que Spinoza a recherché*, což je možná...

Jiný hlas: *Jo. En tout cas certainement proche de ce qu'il a essayé en vain de provoquer ou de produire quand il a publié le Traité théologico-politique*, v každém případě určitě blízko tomu, o co se pokusil marně, když vydával svůj *Teologicko-politický traktát*,

Jiný hlas: *ou à la veille d'une révolution*, a to sice v předvečer revoluce,

Jiný hlas: *qui était à la fois monarchique, despotique par le type de régime qu'elle devait mettre en place*, revoluce, která byla zároveň monarchistická, despotická, když si uvědomíme, jaký režim měla nastolit,

Jiný hlas: *et populaire, sinon démocratique par la base de masse qui la soutenait*, a zároveň lidová, ne-li demokratická, když si vyhledáme, kdo tu revoluci podporoval, tedy ty masy, ta masová základna,

Jiný hlas: *c'est-à-dire la masse calviniste du peuple hollandais*, kalvinistické masy holandského lidu.

Jiný hlas: *Bien, je vais sauter maintenant sur quelques points que j'aurais voulu aborder, mais c'est trop long. Voulez-vous continuer maintenant? Oui, un peu trop long.* Teď přeskočím nějaké body, které jsem ještě chtěl, ale už je to moc dlouhé. Budete chtít končit?

Hejdánek: Ptejme se teď hned.

Jiný hlas: *Mais il faut qu'on puisse parler aussi entre nous. Écoutez, il faut être tout à fait franc.*

Hejdánek: Ale to nevadí, ale abychom si mohli popovídat taky... Ano, jistě, ale myslím, že je to nutné.

Jiný hlas: *Oui, tout à fait d'accord. Mais je voudrais à mon tour vous demander quelque chose... je n'ai aucun amour propre de conférencier.*

Jiný hlas: Nemám žádnou sebelásku přednášejícího,

Jiný hlas: *c'est une façon de parler un peu inhabituelle pour moi, je suis obligé de... et par conséquent je crains que ça ne puisse être très ennuyeux.*

Jiný hlas: to je pro mě nezvyklý způsob mluvení a mám strach, aby to nebylo moc nudné.

Jiný hlas: *Et si vous souhaitez que j'en reste là, il faut me le dire d'une façon absolument sincère.*

Jiný hlas: Kdyby se vám zdálo, že už jsem toho namluvil dost a začíná vás to nudit, tak už skončeme, ale řekněte to upřímně, přátelsky.

Hejdánek: Prosíme vás, abyste pokračoval, ještě aspoň deset minut.

Jiný hlas: *Volontiers. Mais vous me priez mais vous n'avez pas demandé l'avis des...*

Hejdánek: Jak vy na to, chcete pokračovat dál, nebo se máme už kousek rozloučit?

Jiný hlas: Pokračovat.

Hejdánek: Pokračovat, ano.

Jiný hlas: *D'accord. À dire qu'il n'y avait pas déjà à cette époque des contradictions considérables à l'intérieur du parti.*

Jiný hlas: Že už i v té době byly v té straně vážné rozpory.

Jiný hlas: *Pendant la guerre d'Algérie, le parti communiste a mis très longtemps à adopter une position claire sur l'indépendance de l'Algérie.*

Jiný hlas: Za francouzsko-alžírské války té straně komunistické trvalo velice dlouho, než se jasně vyjádřila, že je pro nezávislost.

Jiný hlas: *Elle a fini par l'adopter, entre autres parce que des gens de ma génération, enfin pas seulement des intellectuels, ont poussé dans ce sens à l'intérieur du parti.*

Jiný hlas: Nakonec se k tomu přidala, protože k tomu byla dotlačena lidmi mojí generace, zevnitř,

Jiný hlas: *et puis aussi naturellement pour des raisons de politique internationale.*

Jiný hlas: a samozřejmě tam byly i důvody mezinárodně-politické.

Jiný hlas: *Alors cette période-là, quand j'avais vingt ans, était aussi celle où Sartre avait pu déclarer que le*

marxisme était l'horizon indépassable de notre temps.

Jiný hlas: V té době také Sartre prohlásil, že marxismus je nepřekročitelným horizontem naší doby.

Jiný hlas: *C'est une phrase qui figure dans le texte Questions de méthode qui sert de préface à la Critique de la raison dialectique.*

Jiný hlas: To je věta z textu *Otázka metody*, což je předmluva ke *Kritice dialektického rozumu*.

Jiný hlas: *Vous l'avez ce texte.*

Jiný hlas: Ten text tady máte česky.

Jiný hlas: *Et alors le paradoxe, si vous voulez, pour répondre complètement à votre question, c'est que les intellectuels, les philosophes de mon âge qui sont devenus marxistes dans les années soixante par un mélange de raisons politiques et de raisons intellectuelles, au fond l'ont fait pour les raisons que disait Sartre dans ce texte.*

Jiný hlas: Paradox je v tom, že filosofové mého věku, kteří se stali marxisty v šedesátých letech ze směsi důvodů politických i intelektuálních, vlastně tak učinili z důvodů, o kterých psal Sartre.

Jiný hlas: *En même temps, moi-même et d'autres qui travaillions avec Althusser, nous cherchions plutôt à développer dans le marxisme une philosophie antithétique de celle de Sartre.*

Jiný hlas: Zároveň lidé kolem Althussera a já mezi nimi jsme se pokoušeli vyvinout uvnitř marxismu filosofii antitetickou k té Sartrově.

Jiný hlas: *C'est-à-dire pas une synthèse de l'existentialisme et du marxisme, mais un développement ou une transformation du marxisme lui-même comme philosophie.*

Jiný hlas: Tedy nikoli syntézu existencialismu a marxismu, ale vnitřní přeměnu marxismu jakožto filosofie.

Jiný hlas: *Alors de mon point de vue aujourd'hui, ceci n'a pas abouti, mais en même temps je ne pense pas que ça ait été totalement improductif.*

Jiný hlas: Z mého dnešního pohledu se to nepovedlo, ale nemyslím si, že to bylo docela zbytečné.

Jiný hlas: *En tout cas, ça n'a jamais été très bien vu par l'orthodoxie.*

Jiný hlas: A ta ortodoxie to samozřejmě nikdy ráda neviděla.

Jiný hlas: *Mais on va en revenir à Spinoza. J'essaie de conclure pour qu'on puisse discuter.*

Jiný hlas: Vráťme se ke Spinozovi. Pokusím se o závěr, abychom mohli diskutovat.

Jiný hlas: *Je vais sauter deux points que j'avais prévus, c'est trop énumératif. J'aurais voulu continuer à développer cette idée de l'unité des contraires dans la philosophie spinoziste à propos de sa conception de la connaissance et à propos de sa conception de l'histoire.*

Jiný hlas: Přeskočím dva body, které jsem ještě chtěl, chtěl jsem ještě rozvinout myšlenku jednoty protikladů ve spinozovské filosofii v jeho pojetí poznání, vědění, a v pojetí dějin.

Jiný hlas: *Évidemment c'est un paradoxe apparent de parler d'une philosophie de l'histoire chez Spinoza puisque l'idée la plus répandue c'est que la philosophie de Spinoza est une philosophie de l'éternité, philosophie qui commence par nier la réalité du temps et de ce point de vue, par conséquent, en apparence au moins, une philosophie anhistorique.*

Jiný hlas: Mluvit o filosofii dějin u Spinozy je zjevný paradox, protože převládající myšlenka je, že spinozovská filosofie je filosofii věčnosti, filosofie, která začíná tím, že popírá realitu času a je proto nazývána filosofii ahistorickou.

Jiný hlas: *Je pense que c'est inexact sur deux plans au moins.*

Hejdánek: Myslím, že je to nepřesné, a to ze dvou důvodů alespoň.

Jiný hlas: *Même s'il y a là encore des contradictions, c'est inexact d'abord parce qu'il y a dans l'œuvre de Spinoza un élément d'analyse historique concrète.*

Hejdánek: Je to nepřesné zaprvé proto, že ve Spinozově díle nacházíme momenty konkrétní historické analýzy.

Jiný hlas: *Et évidemment sur un exemple très particulier, qui n'est pas immédiatement contemporain, qui est justement l'explication de l'histoire de l'état hébreu proposée dans le Traité théologico-politique.*

Hejdánek: Takový jeden příklad, který není tak docela současný, totiž vysvětlení vzniku izraelského státu,

tedy starého Izraele v Traktátu teologicko-politickém.

Jiný hlas: *Je suis tout à fait frappé par le fait que, sauf les commentateurs de Spinoza qui s'intéressent aux questions de critique biblique, la plus grande partie de la commentaire philosophique de Spinoza ignore totalement cet aspect de sa pensée.*

Hejdánek: Je nápadné, že kromě těch komentátorů, kteří se zabývají Spinozou, protože se zabývají biblí a vědeckým studiem, většina filosofických komentářů ke Spinozovi vůbec neví o tomto aspektu jeho myšlení.

Jiný hlas: *C'est-à-dire considère cette partie du Traité théologico-politique comme extrinsèque à l'essentiel soit de sa métaphysique, soit de sa pensée politique.*

Hejdánek: A domnívají se, že je to něco, co není vnitřní tomu nejpodstatnějšímu z jeho metafyziky nebo z jeho politického myšlení.

Jiný hlas: *C'est-à-dire au fond cherche à retrouver chez Spinoza ce qu'on peut trouver par ailleurs chez Hobbes ou chez Rousseau, c'est-à-dire soit un naturalisme, soit un essentialisme de la politique.*

Hejdánek: A pokoušejí se najít u Spinozy to, co se najde u Hobbese nebo u Rousseaua, totiž buďto *naturalismus* nebo *esencialismus* v politice.

Jiný hlas: *Et je pense que quand on lit les chapitres historiques du Traité théologico-politique, on s'aperçoit qu'ils n'ont pas du tout uniquement un statut descriptif ou empirique.*

Hejdánek: A když čteme ty stránky, které se zabývají historií, dějinami v Traktátu teologicko-politickém, vidíme, že nemají postavení pouhého popisu nebo empirie.

Jiný hlas: *Mais que ce sont au contraire les chapitres dans lesquels Spinoza a essayé d'investir certaines des catégories dialectiques de la pensée de Machiavel à l'analyse historique concrète.*

Hejdánek: Ale že naopak jsou to kapitoly, kde se pokouší uplatnit určité kategorie politického myšlení převzaté od Machiavelliho k oné konkrétní historické analýze.

Jiný hlas: *En incluant justement dans le domaine de la réflexion historique cet élément religieux que Machiavel avait traité d'une façon seulement pragmatique ou instrumentale.*

Hejdánek: A pokouší se přitom tam vpravit do té úvahy i momenty náboženské, kterými pokud se Machiavelli zabýval, tak jenom z takového hlediska pragmatického nebo instrumentálního.

Jiný hlas: *Par exemple en consacrant de longues analyses au rôle du prophétisme dans l'histoire des États.*

Hejdánek: Například dlouhé stránky věnuje...

--- (1984-02-20 Étienne Balibar - O Spinozovi (1) [LVH246VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *D'être moi-même comme un professeur, un enseignant de philosophie et non pas comme un philosophe. Nepovažuji se za filosofa, nýbrž za člověka, který učí filosofii.*

Mais il faut quand même que dans l'enseignement de la philosophie passe quelque chose de la philosophie elle-même. Ale přece jen i ve vyučování, ve výuce filosofie by se mělo objevit něco z filosofie. Et je dirais que il y a dans notre activité académique en France, en Occident d'une façon plus générale toujours une sorte de contradiction entre les exigences de l'institution et l'esprit de critique et d'innovation qui selon moi est propre à la philosophie. Nejen ve Francii, ale na celém Západě se jeví protiklad mezi požadavkem instituce, kterou je škola, a mezi požadavkem, který klade filosofie sama, jako obor kritický a svobodný.

Une autre façon de dire les choses c'est que j'ai toujours eu pour ma part, aujourd'hui encore une conception de la philosophie comme une activité théorique, une activité de recherche intellectuelle.

Jinými slovy, filosofickou aktivitu považuji za teoretickou práci.

Mais liée à un engagement ou à une intervention pratique. Která je spjata i s nějakým praktickým nasazením.

Dans les problèmes de la société contemporaine. I v problémech současné společnosti.

Et il faut bien dire que à part certaines périodes qui sont des périodes de trouble pour l'institution.

Třebaže kromě určitých dob, které jsou dobami znepokojení pro instituci.

Et qui d'ailleurs pour d'autres raisons ne sont pas toujours non plus très favorables à la réflexion philosophique. A které také moc nenahrávají filosofické reflexi.

Il y a dans le fonctionnement d'une institution universitaire comme la nôtre en France une tendance permanente à réduire la philosophie à son aspect purement intellectualiste. Mimo těchto dob tedy je tendence filosofii převádět na ten obor na ryze intelektuální výkon.

Naturellement je n'ai pas l'illusion en venant ici de surmonter cette limitation ou de faire quelque chose qui soit véritablement un acte pratique. Nemyslím si, že bych překonal tuto mez a že bych tady přednesl něco, co by byl nějaký opravdu praktický akt.

Mais je pense qu'il y a quand même des enjeux réels qui sont à la fois profondément politiques et profondément philosophiques au sens fort du terme. Myslím, že se objevují témata, která jsou zároveň filosofická i politická.

D'autre part il se trouve que Spinoza dont je veux vous parler un peu ce soir. Kromě toho Spinoza, o kterém budu mluvit.

En essayant de vous expliquer l'intérêt que j'y trouve pour ma part. Pokusím se vysvětlit, proč mě tolik zajímá.

Était un philosophe qui n'a jamais exercé sa réflexion dans un cadre académique. Nikdy se nevěnoval filosofii v nějakém akademickém rámci.

Et même en une circonstance très précise de sa vie a explicitement refusé l'offre qu'on lui faisait d'une chaire universitaire en expliquant qu'il y avait une certaine incompatibilité entre la liberté de pensée du philosophe et les contraintes du métier de professeur. Dokonce odmítl universitní katedru s tím, že existuje neslučitelná protikladnost mezi povinnostmi tohoto profesora za katedrou a skutečným filosofem.

Naturellement je suis conscient du fait que la situation dans laquelle vous vous trouvez est d'une certaine façon inverse, c'est-à-dire que... Svým způsobem vím, že vaše situace je svým způsobem opačná.

Que pour vous la possibilité de travailler dans un cadre universitaire serait au contraire une conquête. Že pro vás by možnost pracovat v universitním rámci byla naopak ziskem svobody.

Mais ce renversement de situation n'est pas impensable dans une conception de l'histoire qui soit un peu dialectique. Ale i tento převrat situace není nemožný a nemyslitelný.

Et il reste que la philosophie de Spinoza est une philosophie qui a été pratiquée un peu comme ici ce soir dans des correspondances et dans des conversations entre amis plutôt que sous des formes officielles. Spinozova filosofie se více uplatňovala v rozhovorech, v dopisech, v diskusích mezi přáteli než na nějaké oficiální platformě.

Monsieur Hejdánek a demandé très aimablement que je présente un peu enfin que j'explique un peu qui je suis, je n'ai pas du tout l'intention d'être long sur ce point. Pan Hejdánek mě poprosil, abych také řekl, kdo jsem, stručně.

Je ne sais pas dans quelle mesure vous êtes un peu familiers avec l'histoire de la philosophie française des disons de l'après-guerre. Nevím, do jaké míry je vám znám vývoj filosofické situace ve Francii po válce.

Une façon traditionnelle peut-être contradictoire avec ce que je viens de dire de se situer soi-même c'est de donner les noms de ses maîtres. Zkusím se tedy nějak vymezit tím, že dám jména svých učitelů.

Et pour ma part quand j'étais étudiant j'ai eu essentiellement trois professeurs ou trois maîtres dont j'ai le sentiment d'avoir hérité une certaine orientation de pensée. Mám dojem, že jistou orientaci myšlení jsem podědil hlavně od tří učitelů.

Le premier était Jean Hyppolite. Jean Hyppolite.

Qui a été un ami de Sartre et de Merleau-Ponty mais qui est surtout important dans l'histoire de la philosophie française parce qu'il a été le premier à traduire complètement en français la Phénoménologie de l'esprit de Hegel. Přítel Merleau-Pontyho a Sartra. Přeložil jako první Fenomenologii ducha Heglovu do francouzštiny, tak má příslušné významné místo v dějinách filosofie francouzské.

Et à étudier d'une façon systématique la philosophie enfin à introduire d'une façon systématique la

philosophie hégélienne en France. A uvedl systematickým způsobem Hegela do Francie. Avec un très grand retard par rapport à certains pays voisins. I když to bylo s velkým zpožděním oproti některým jiným zemím sousedním.

Le second professeur que j'ai eu était Georges Canguilhem. Druhý učitel byl Georges Canguilhem. Qui était un médecin et professeur de philosophie des sciences à la Sorbonne successeur de Gaston Bachelard et représentant de ce que on a appelé dans les années 60 enfin l'un des principaux représentants de ce que on a appelé dans les années 60 l'école française d'épistémologie historique. Lékař a profesor filosofie věd na Sorbonně, který nastoupil po Gastonu Bachelardovi. Jeden z představitelů toho, co se nazývá francouzská škola historické epistemologie.

Jiný hlas: Dans l'enseignement de Canguilhem, de façon un peu inattendue, il y avait des références à Spinoza.

Jiný hlas: V jeho přednáškách na nečekaných místech byly odkazy na Spinozu.

Jiný hlas: Dans la mesure où pour Canguilhem l' épistémologie historique, du point de vue philosophique, ne présuppose pas une philosophie du sujet mais une philosophie du concept.

Jiný hlas: Epistemologie Canguilhemova předpokládá nikoliv koncepci subjektu, že není filosofí subjektu, ale filosofí pojmu. Ano.

Jiný hlas: Et par conséquent...

Jiný hlas: V důsledku toho...

Jiný hlas: ...cherchait plutôt son inspiration dans la tradition spinoziste que dans la tradition cartésienne.

Jiný hlas: ...hledala inspiraci spíše v tradici spinozovské než cartesianské.

Jiný hlas: Enfin, le troisième de mes maîtres disons a été le philosophe marxiste français Louis Althusser.

Jiný hlas: Třetím mým učitelem byl francouzský marxista Althusser.

Jiný hlas: Dont vous avez peut-être entendu parler comme fondateur ou principal représentant de ce qu'on a appelé le structuralisme marxiste.

Jiný hlas: Tedy zakladatel toho, čemu se někdy říká marxistický strukturalismus.

Jiný hlas: C'est une désignation, une étiquette, que pour sa part il a toujours refusée.

Jiný hlas: On tuto étiquette vždycky odmítal.

Jiný hlas: Mais il est certain que l'orientation philosophique d'Althusser à l'intérieur de la tradition marxiste...

Jiný hlas: Však určitě jeho orientace uvnitř marxistické tradice...

Jiný hlas: ...mettait l'accent d'une part sur l'idée de scientificité...

Jiný hlas: ...zdůrazňovala jednak myšlenku vědeckosti...

Jiný hlas: ...et d'autre part sur la critique de ce qu'il appelait l'humanisme théorique.

Jiný hlas: ...a na druhé straně kritiku toho, co nazýval teoretickým humanismem.

Jiný hlas: Je suis tout à fait conscient du fait que ces mots ne peuvent pas signifier la même chose chez nous et chez vous.

Jiný hlas: Jsem si vědom toho, že tato slova nemohou znamenat přesně totéž u nás a u vás.

Jiný hlas: La forme de marxisme à laquelle vous avez été soumis depuis des dizaines d'années se définissait elle-même d'une certaine façon comme un anti-humanisme.

Jiný hlas: Forma marxismu, s níž máte své zkušenosti několik desítek let, se sama definovala svým způsobem jako antihumanismus.

Jiný hlas: Ou plutôt devait apparaître en pratique comme un anti-humanisme.

Jiný hlas: Nebo se měla v praxi jevit jako antihumanistická.

Jiný hlas: Et c'est la raison pour laquelle d'après tout ce que je sais les tentatives qui ont été faites dans les années 50 ou 60 pour développer une réflexion critique à l'intérieur du marxisme...

Jiný hlas: A to je důvod, proč podle všeho, co vím, všechny pokusy vyvinout jakousi vnitřní kritiku uvnitř marxismu v 50. či 60. letech...

Jiný hlas: ...dans les pays socialistes, on cherchait au contraire à redonner vie à l'idée d'un humanisme

marxiste.

Jiný hlas: ...v socialistických zemích, šlo o to oživit myšlenku *marxistického humanismu*.

Jiný hlas: Le point de vue d'*Althusser*, à tort ou à raison, était que on ne parviendrait pas à critiquer radicalement le dogmatisme *marxiste* officiel...

Jiný hlas: *Althusserovo* stanovisko, ať již právem či neprávem, je to, že kritika oficiálního *marxismu* se nemůže dařit...

Jiný hlas: ...au nom de l'*humanisme théorique*.

Jiný hlas: ...nemůže se dařit ve jménu *teoretického humanismu*.

Jiný hlas: Naturellement *Althusser* tenait beaucoup à faire une distinction entre l'*humanisme pratique* et l'*humanisme théorique*.

Jiný hlas: *Althusser* ovšem velmi trval na rozlišení mezi *humanismem teoretickým* a *humanismem praktickým*.

Jiný hlas: Ce qu'il appelait *humanisme théorique* c'était une *philosophie* pour laquelle le concept fondamental, ou encore le principe, est le concept de l'homme en général.

Jiný hlas: *Teoretický humanismus* pro něj byl *filosofií*, pro kterou základní pojem nebo princip je pojem člověka jako takového.

Jiný hlas: *Althusser* pensait, à tort ou à raison, pensait que de ce point de vue le stalinisme lui-même était un humanisme théorique...

Jiný hlas: *Althusser* se domníval, buď měl pravdu, nebo ne, se domníval, že z tohoto hlediska i *stalinismus* byl *teoretickým humanismem*...

Jiný hlas: ...et que dans ces conditions on ne parviendrait jamais à critiquer radicalement le stalinisme en se réclamant d'un concept qui était aussi adopté par la *philosophie stalinienne*.

Jiný hlas: ...že z těchto předpokladů nelze nikdy radikálně provést kritiku *stalinismu*, nelze se dovolávat konceptu, na který se dovolávala i ta *stalinistická filosofie*.

Jiný hlas: C'est dans cette perspective que *Althusser* avait rencontré la *philosophie* de *Spinoza* comme une source d'inspiration fondamentale.

Jiný hlas: V perspektivě těchto problémů nalezl u *Spinozy* svůj základní zdroj inspirace.

Jiný hlas: Pour deux raisons essentielles.

Jiný hlas: A to ze dvou zásadních důvodů.

Jiný hlas: Premièrement parce que la *philosophie* de *Spinoza* était une critique de l'idée de création, du finalisme sous toutes ses formes...

Jiný hlas: Zprvė proto, že *Spinozova filosofie* je kritikou myšlenky stvoření, tvoření, *finalismu* ve všech jeho podobách...

Jiný hlas: ...et par conséquent de toute *philosophie* de l'histoire qui pense pouvoir définir par avance le terme du processus historique...

Jiný hlas: ...a tím každé *filosofie* dějin, která se domnívá, že může předem určit nějaký termín historického procesu...

Jiný hlas: ...assigner une fin à l'histoire, y compris lorsque cette fin est baptisée le communisme.

Jiný hlas: ...že může předepsat, určit nějaký účel dějinám, konečný účel, konečný cíl, včetně toho, že tímto cílem je vybudovat *komunismus*.

Jiný hlas: Et par conséquent cette critique de l'idée de création lui paraissait dirigée aussi bien contre l'idée théologique que contre l'idée de l'homme en général...

Jiný hlas: A tato kritika stvoření se mu zdála býtí případná jak aplikována na teologii, tak na člověka vůbec...

Jiný hlas: ...en tant que abstraction constitutive des *filosofií* de l'histoire.

Jiný hlas: ...jakožto konstitutivní abstrakce v dějinách *filosofie*.

Jiný hlas: La seconde raison de l'intérêt d'*Althusser* pour *Spinoza* c'était la tentative de constituer une théorie ou plutôt un concept critique de l'idéologie.

Jiný hlas: Druhý důvod Althusserova zájmu o Spinozu byl pokus stanovit teorii, či spíše *kritický koncept ideologie, koncept kritiky ideologie*.

Jiný hlas: ...a chercher à constituer enfin une théorie cohérente de l'idéologie.

Jiný hlas: Pokusil se sestavit nějakou souvislou teorii ideologií, *compatible avec les principes de la critique philosophique de Marx*, slučitelnou s kritickými principy Marxovými, *et par conséquent distincte de toute théorie mécaniste ou scientiste du reflet*, která by se tak lišila od mechanistického a scientistického pojetí odrazu.

Jiný hlas: *Il lui a semblé très tôt que la philosophie de Spinoza comportait par son analyse de l'imaginaire, brzy přišel na to, že Spinoza tam, kde provádí analýzu imaginárna, nebo toho, jak se tomu říká, obraz... imaginárního... obraznost... ne, ne, imaginaire... ano, imaginaire, tak imaginárna, comme le milieu même de l'existence humaine ou du rapport de l'homme au monde*, jako prostor člověka a jeho vztahu ke světu, *une contribution essentielle pour une théorie matérialiste et critique de l'idéologie*, viděl v tom podstatný příspěvek pro marxistickou kritiku ideologií.

Jiný hlas: *En vérité je pense maintenant que Althusser s'est d'une certaine façon mépris sur la signification de sa propre recherche*. Já mám teď za to, přišel jsem na to, že Althusser se asi poněkud zmýlil v hodnocení významu svých studií, svých bádání. *Le concept de l'idéologie ou de l'imaginaire qu'on peut trouver chez Spinoza n'est pas complémentaire des idées de Marx sur cette question, mais au contraire contradictoire avec elles*. Koncept ideologie nebo imaginárna, který lze u Spinozy najít, netvoří nějaký možný doplněk k Marxovi, nýbrž je jeho přímým protikladem.

Jiný hlas: *Dans la mesure où pour ma part je suis toujours attaché à l'idée d'une philosophie matérialiste*, já sám jsem stále straním materialistické filosofii, *je pense qu'il y a chez Spinoza un matérialisme qui n'existe pas chez Marx*, a domnívám se, že u Spinozy existuje materialismus, který není u Marxe, *que la pensée de Marx sur ce point est une pensée profondément idéaliste*, a že Marxovo myšlení je v tomto bodu čistě idealistické, *au sens même où Marx avait cru pouvoir critiquer l'idéalisme des philosophies de l'histoire*. A to i tam, kde se Marx domníval, že kritizuje idealismus filosofí dějin. *Marx n'a jamais renoncé à l'illusion d'une fin posée des idéologies*. Marx se ve skutečnosti nikdy nezřekl myšlenky o konci nebo účelu – konce ideologií. *Et il a cru trouver dans le prolétariat réel ou imaginaire la réalisation anticipée de cette fin*. A domníval se, že v proletariátu, ať už tom imaginativním nebo reálném, našel vtělení toho účelu dějin, přece jenom konečného.

Jiný hlas: *L'une des raisons par conséquent pour lesquelles je me suis intéressé de plus en plus à la pensée de Spinoza*, jeden z důvodů, proč jsem se stále více začal zabývat Spinozou, *c'était que je voulais arriver à comprendre à la fois pourquoi certains marxistes, dont moi-même, mes amis, avaient cru pouvoir identifier jusqu'à un certain point Spinoza et Marx*, bylo to, že jsem chtěl pochopit, proč určití marxisté, třeba já nebo moji přátelé, věřili, že je možné alespoň do jisté míry ztotožnit Marxe a Spinozu, *injecter en quelque sorte des concepts spinozistes dans le marxisme pour le régénérer*, vpravit spinozovské myšlenky do marxismu a tak se pokusit ho nějak vzkřísit či obrodit. *Et d'autre part je voulais essayer de comprendre jusqu'à quel point la pensée spinoziste aujourd'hui encore peut nous fournir les moyens d'une critique de l'idéologie marxiste*. Pak jsem chtěl pochopit, až do jaké míry myšlení spinozovské ještě dnes nám může poskytnout prostředky kritiky marxistické ideologie.

Jiný hlas: *Il se trouve que cette préoccupation apparemment ne m'appartient pas seulement à moi*. Tento zájem není zájmem jenom mým. *Et even sous des formes assez différentes la philosophie française de ces dernières années a effectué une sorte de retour à la réflexion sur le spinozisme*. A v různých podobách francouzská filosofie posledních let se vícerym způsobem znovu obrátila k Spinozovi a jeho myšlení. *Dans la dernière période, disons dans les dix dernières années*, v posledních desetiletích, *plusieurs, quatre ou cinq livres importants très divergents entre eux ont été publiés en France*. Vyšlo pět důležitých knih, které velice často se neshodují, které vyšly ve Francii. *Je pense qu'il est inutile de les énumérer, ce serait de l'académisme*. Myslím, že je zbytečné je jmenovat, to by byl takový akademický luxus. *Mais je pense qu'il est intéressant de s'interroger sur les raisons de cette convergence d'intérêt*. Je ovšem jistě dobré se

zeptat, proč tady dochází k tomuto souběhu zájmu o Spinozu. *Un intérêt qui se manifeste à la fois chez des philosophes qui ont traversé d'une façon ou d'une autre l'expérience de la confrontation avec le marxisme, zájmu, který se objevuje u filosofů, kteří tak nebo onak prošli zkušeností konfrontace s marxismem, et chez des philosophes qui au contraire appartiennent à une tradition intellectuelle tout à fait différente, de type bergsonien par exemple, comme c'est le cas pour Gilles Deleuze.* I u filosofů, kteří patří do, vycházejí z úplně jiné tradice, třeba z bergsonovské, jak je to v případě Gilla Deleuze.

Jiný hlas: *Il me semble que dans tous les cas l'une des raisons au moins de cet intérêt, qui concerne non seulement Spinoza mais l'ensemble des philosophies de la raison classique, disons de Descartes à Rousseau,* ve všech těchto případech je jeden z důvodů zájmu o Spinozu, který není jenom zájmem o Spinozu, ale o celý souhrn filosofí klasického rozumu, klasické filosofie rozumu, od Descarta až po Rousseaua, *c'est justement la conscience de...* je právě vědomí...

Jiný hlas: nedostatečnosti nebo dokonce přímo krachu filosofí dějin, *dont le marxisme naturellement n'est qu'une forme particulière,* jejíž formou je také marxismus, zvláštní odrůdou filosofie dějin. Obecně se dá říci, že historický evolucionismus se ocitá v krizi v posledních letech. *Sur le plan de la pensée politique, ceci signifie qu'il y a un renouveau du problème de la philosophie politique tel qu'il était posé à l'époque classique.* V rovině politického myšlení to znamená, že se znovu objevil zájem, protože se znovu objevil problém kladený politickou filosofí ve věku klasické filosofie rozumu, *comme un problème d'analyse comparative des régimes politiques,* jako problém srovnávací analýzy politických uspořádání, *de leurs principes de fonctionnement propres,* jejich vlastních principů, na kterých jsou založeny a fungují, *de leur rationalité propre,* jejich vlastní racionality, *sans présupposer qu'il y a une évolution qui les ordonne nécessairement en une histoire,* aniž by se tu předpokládal nějaký postup, vývoj, který by je seřazoval, *selon un schéma d'évolution préétabli,* seřazoval podle nějakého vývojového schématu předem určeného. Samozřejmě podobná reflexe přináší, poukazuje na problém racionality a problém volby a rozhodnutí, *et par conséquent, il amène presque inévitablement à reconstituer une problématique anthropologique,* a nese s sebou nevyhnutelně vlastně i to, že se znovu objevuje a ustavuje antropologická problematika, *une réflexion sur la finitude de la connaissance et de la pratique humaine,* reflexe o konečnosti lidského poznání a lidské praxe, *qui se refuse les facilités, disons, de l'évolutionnisme ou de l'historicisme en général,* která odmítá to zjednodušení evolucionismu nebo historismu obecně, *c'est-à-dire les facilités d'un schéma dans lequel le fini n'est jamais qu'un moment provisoire de l'accomplissement de l'infini,* to znamená, jde o takovéto zjednodušení, kdy konečnost, to konečné, je pouze provizorním momentem v pohybu ke konečnému dovršení nekonečna. *Bon, je ne veux pas traduire ce passage... être trop long sur ce point. En ce sens Spinoza, l'intérêt pour Spinoza, c'est simplement un aspect, une partie de l'intérêt pour la pensée anthropologique et politique en général,* v tomto smyslu zájem o Spinozu je částí nového zájmu o antropologii a politickou filosofii vůbec, *à côté de l'intérêt pour Hobbes ou de l'intérêt pour Rousseau,* souběžně se zájmem o Hobbese nebo o Rousseaua. Přesto se zdá, že ve srovnání s ostatními filosofiemi klasickými představuje Spinoza něco originálního a nepřevoditelného, *ce qu'un auteur récent a pu appeler une anomalie,* to, co jeden autor Negri nazývá anomálií, dokonce *anomalie sauvage, oui, c'est ça, une sauvage anomalie,* dokonce divokou, divoká anomálie je Spinoza. [nesrozumitelné] terorista. *Spinoza est en son temps un penseur anachronique,* Spinoza svým způsobem je myslitel anachronický, *en un sens beaucoup plus archaïque que Descartes ou que Hobbes,* a to ve smyslu slova mnohem archaičtějším než Descartes nebo Hobbes. *La métaphysique de Spinoza remonte en deçà de la rupture cartésienne,* spinozovská metafyzika sestupuje mnohem dále za tu karteziánskou roztržku, *vers un concept de l'infini absolument positif,* a to ke konceptu pojmu nekonečna, pojmu absolutně pozitivnímu, *alors que la philosophie contemporaine s'inaugure avec Descartes par la mise en question de la plénitude ou de la consistance absolue de l'infini,* zatímco současná filosofie vlastně začíná Descartem a zpochybněním konzistence a absolutnosti nekonečna. *Le refus spinoziste de philosopher du point de vue du sujet peut apparaître en ce sens comme une régression,* spinozistické odmítnutí začínat uvažovat na základě subjektu se může v tomto smyslu jevit

jako regrese, jako krok zpět. Ale zase na druhé straně nacházíme u Spinozy proti té převládající linii moderní filosofie, proti tomu, jak se vypracovaly v těchto filosofických teorie poznání a historie a dějin, *quelque chose comme la possibilité d'une bifurcation*, nacházíme tady u Spinozy něco, co bychom mohli nazvat možností roz...

Hejdánek: To jsme u té výhybky, jo? Výhybka na koleji.

Jiný hlas: ...rozvětvení, *par rapport à cette ligne dominante*, tedy vedle rozvětvení jiným směrem, než vede ta dominantní linie, *qui va de Descartes à Hegel*, která vede od Descarta k Hegelovi, *et par là même peut-être l'explication des raisons pour lesquelles Spinoza a toujours été...* a tím je možná dáno i vysvětlení důvodů, pro které byl Spinoza vždy...

Jiný hlas: považován klasickými filosofy za nejvíce fascinujícího filosofa a zároveň za největší nebezpečí. *Je connais très peu de philosophes qui aient donné lieu dans l'histoire de la philosophie à des interprétations aussi contradictoires*. Neznám snad jiného filosofa v dějinách, který podnítl tak protichůdné výklady svého díla. *En vérité, à chaque époque, on a projeté systématiquement sur la pensée spinoziste les extrêmes du conflit philosophique en cours*. Každá doba, každá epocha promítala do Spinozy extrémní svých konfliktů, které ve své době sama prožívala. *Et les interprétations du spinozisme sont généralement plus révélatrices de ceux qui les proposent que de Spinoza lui-même*. A ty interpretace spinozismu jsou začasté podnětnější v tom, co interpreti předkládají, než Spinoza sám. *Spinoza apparaît ainsi dans l'histoire de la philosophie comme une sorte de symptôme au sens psychoanalytique du terme*. Objevuje se v dějinách filosofie Spinoza jako to, co se v psychoanalytickém významu slova dá nazvat symptomem. *Le symptôme de l'incapacité de la philosophie à résoudre une fois pour toutes ses propres contradictions*. Symptomem neschopnosti filosofie rozřešit jednou provždy své vlastní protiklady.

Ce que je me propose de faire n'est pas de défendre la philosophie spinoziste. Mým záměrem není obhajovat filosofii spinozistickou. *Ce n'est pas non plus de lancer un mot d'ordre du genre „devenons spinozistes“*. Ani razit heslo „staňme se spinozisty“. *Quoiqu'il y ait, me semble-t-il, dans l'attitude intellectuelle de Spinoza une leçon extrêmement précieuse à la fois de courage intellectuel...* I když u Spinozy nacházíme poučení o veliké odvaze intelektuální, *mais c'est plutôt de voir jusqu'à quel point, en pensant les contradictions du spinozisme, ce que le spinozisme révèle des contradictions de la philosophie, nous pouvons éclairer au moins certains aspects de notre problème d'aujourd'hui*. jde mi spíše o to zjistit, až do kterého bodu, až kam můžeme domýšlet ty protiklady spinozismu v tom, v čem spinozismus sám odhaluje protiklady filosofie jako takové, a tímto můžeme osvětit i určité aspekty našich současných problémů. *C'est-à-dire trouver un nouveau régime du rapport entre la pensée théorique et la pratique politique*. To jest najít nějaké nové uspořádání vztahů mezi teoretickým myšlením a mezi politickou praxí. *Ce que précisément Spinoza appelait une éthique*. A tohleto právě nazýval Spinoza etikou.

Je voudrais maintenant essayer, très sommairement naturellement, d'expliquer ce qui, à mes yeux, caractérise cette anomalie de la philosophie spinoziste. A velice se teď pokusím takovým stručným způsobem vysvětlit, co v mých očích charakterizuje tuto spinozovskou anomálii. *Je vais énumérer quelques thèmes du spinozisme qui me paraissent caractéristiques de ce point de vue*. Vyjmenuji několik témat spinozismu, která se mi zdají charakteristická. *Le premier point qui me semble révélateur concerne le rapport entre le spinozisme et l'idée de système*. První bod je vztah mezi spinozismem a ideou systému. *Le spinozisme a été généralement enregistré dans la tradition philosophique comme l'exemple même, l'exemple par excellence de l'esprit de système*. Spinozismus byl tradičně zaregistrován ve filosofické tradici jako takový přímo výsostný příklad systematického ducha. *Et on pourrait dire comme une sorte d'excès pathologique de l'esprit de systématique en philosophie*. Dokonce až jako takový patologický výstřelek systematického ducha. *La façon dont Spinoza a cru pouvoir appliquer dans l'Éthique une méthode mathématique serait l'illustration immédiate de ce caractère*. Jako bezprostřední ilustrace se uvádí to, jak se pokoušel Spinoza uplatnit matematické principy v Etice. *On passe facilement de là à l'idée du spinozisme comme une naturalisation intégrale de l'histoire et de l'existence humaine*. Odtud se

přechází k ideji spinozismu jako *naturalizaci* dějin a lidské existence. Cette idée émerge tout de suite après la mort de Spinoza. Tyto myšlenky se objevují hned po Spinozově smrti. Dans le *Traité des systèmes* de Condillac, rédigé à la fin du XVIIIe siècle, Spinoza est donné comme l'exemple par excellence du système métaphysique. V Traktátu o systémech Condillacově, v tom traktátu je Spinoza uveden jako zářný příklad systému. Naturellement de là cette idée est passée à toute la tradition kantienne et post-kantienne. A tuto myšlenku přejala kantovská a pokantovská tradice. Et tout récemment encore, en lisant le cours de Heidegger sur Schelling, qui est une réflexion sur l'idée de système, j'ai retrouvé dans des termes tout à fait traditionnels une allusion, une référence à Spinoza comme l'exemple même du système philosophique classique. A ještě nedávno, když jsem četl Heideggerovu přednášku o Schellingovi, což je úvaha o myšlence systému, i tam jsem našel poukaz na Spinozu jako na příklad klasického filosofického systému. Ce qui est d'autant plus frappant que, d'après ce que je connais, Heidegger ne mentionne pour ainsi dire jamais Spinoza dans ses textes philosophiques. Což překvapuje o to víc, že jinak se Heidegger o Spinozovi nezmiňuje ve svých filosofických textech. Ce qui me frappe au contraire dans l'œuvre philosophique de Spinoza, c'est son caractère aporétique. Co mě naopak napadne na Spinozově myšlení, je jeho aporetický charakter, tedy uvažuje stále v aporiích, víme, co to je. Et par conséquent, objectivement, son caractère d'inachèvement et d'ouverture. Tedy charakter otevřeného a neukončeného díla.

Jiný hlas: En vérité, aucun des trois grands livres de Spinoza n'est un livre achevé.

Hejdánek: Vskutku ani jedno z těch velkých tří děl Spinozových není dílem dokončeným a uzavřeným.

Jiný hlas: Je veux dire l'Éthique, le Traité théologico-politique et le Traité politique.

Hejdánek: Etika, Traktát teologicko-politický a Traktát politický.

Jiný hlas: Chacun sous des formes différentes est en fait un ouvrage inachevé.

Hejdánek: Každý z nich je, takřka řečeno, dílo nedokončené.

Jiný hlas: Je pense que on pourrait démontrer avec du temps, naturellement, qu'il en est bien ainsi.

Hejdánek: Dalo by se to prokázat.

Jiný hlas: Et que ceci s'explique par la façon dont Spinoza a refusé de ruser avec les contradictions de sa propre de sa propre pensée.

Hejdánek: A to se vysvětluje, dá se vysvětlit tak, že nechtěl Spinoza lacino obezličkou obejít protiklady svého vlastního myšlení.

Jiný hlas: Tout à l'heure, dans un instant, j'essaierai de d'en donner un exemple sommaire à propos du Traité théologico-politique.

Hejdánek: Pokusím se uvést jeden příklad z Traktátu teologicko-politického.

Jiný hlas: Mais pour l'instant, je voudrais essayer d'indiquer une reason beaucoup plus générale et peut-être un peu abstraite qui permet d'interpréter cette situation.

Hejdánek: Ale teď bych chtěl nastínit důvod, který nám dovolí vyložit tuto situaci.

Jiný hlas: Les interprétations du spinozisme comme système achevé ou comme archétype du système...

Hejdánek: Výklady, které považují Spinozu za archetyp systematismu...

Jiný hlas: ...sont toujours des interprétations qui partent de l'idée...

Hejdánek: ...jsou vždycky interpretace, které vycházejí z myšlenky...

Jiný hlas: ...que le spinozisme...

Hejdánek: ...že spinozismus...

Jiný hlas: ...est une philosophie entièrement écrite du point de vue de l'infini, positif de l'infini.

Hejdánek: ...je filosofie psaná z hlediska nekonečna, pozitivního nekonečna.

Jiný hlas: Et précisément ce que la tradition philosophique notamment post-kantienne a reproché à Spinoza...

Hejdánek: A zvláště pokantovská tradice filosofická vyčítala Spinozovi...

Jiný hlas: ...c'est son incapacité à construire les médiations...

Hejdánek: ...jeho neschopnost vytvořit mediace...

Jiný hlas: *...qui permettrait de déduire...*

Hejdánek: ...zprostředkování, která by umožňovala vyvodit, dedukovat...

--- (1984-02-20 Étienne Balibar – O Spinozovi (2) [LVH247VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *...un concept qui exprime non pas la conformité à une idée, à une essence ou à un modèle...*

Jiný hlas: Není to koncept, který vystihuje nějakou shodu s nějakou ideou, s nějakou esencí nebo s nějakým modelem.

Jiný hlas: *...non pas le fait pour un individu d'être un exemplaire particulier à l'intérieur d'un genre abstrait...*

Jiný hlas: Ne to, že by individuum bylo jeden obzvláštní případ uprostřed nějakého abstraktního druhu, jeden obzvláštní případ abstraktního druhu.

Jiný hlas: *...de ce point de vue Spinoza est radicalement nominaliste...*

Jiný hlas: V tomto ohledu je Spinoza radikálním nominalistou.

Jiný hlas: *...mais ce qui cette fois n'est pas purement nominaliste...*

Jiný hlas: Ale co zase není tak čistě nominalistické, je to, že individualita...

Jiný hlas: *...l'individualité c'est la stabilité relative d'une forme qui se conserve et se reproduit dans la durée...*

Jiný hlas: ...je relativní stabilita formy, která se uchovává a znovu se reprodukuje v trvání.

Jiný hlas: *...par conséquent nécessairement dans le rapport conflictuel qu'elle entretient avec d'autres individualités...*

Jiný hlas: A proto je nezbytně v konfliktním vztahu vůči jiným individualitám.

Jiný hlas: *...ce qui caractérise par conséquent l'individualité spinoziste c'est qu'elle ne peut jamais être pensée d'une façon isolée...*

Jiný hlas: Co znamená, že individualita ve spinozovském smyslu nelze nikdy uvažována v izolovanosti.

Jiný hlas: *...mais seulement du point de vue d'une nature qui est une totalité indéfinie de formes individuelles...*

Jiný hlas: Nýbrž vždy z hlediska tekoucí přirozenosti, která je nevymezenou totalitou individuálních forem.

Jiný hlas: *...ce qu'il faut encore souligner je pense c'est que l'individualité n'est jamais pensable pour Spinoza autrement que comme un moment dans un processus de composition et de décomposition...*

Jiný hlas: Zdůraznit je třeba ještě to, že individualita je nemyslitelná, individualita pro Spinozu, jinak než moment procesu skládání, kompozice a rozkladu, dekompozice.

Jiný hlas: *...comme une sorte de stase si vous voulez plus ou moins durable dans un processus de composition et de décomposition...*

Jiný hlas: Jako určitý způsob stáze, víceméně trvalé stáze v procesu kompozice a dekompozice.

Jiný hlas: *...si on prend par exemple l'exemple de l'individualité humaine donc qui est d'abord pour Spinoza essentiellement un corps et la stabilité d'un corps...*

Jiný hlas: Vezměme si například případ lidské individuality, která je pro Spinozu především podstatně tělo a stabilita těla.

Jiný hlas: *...puisque pour Spinoza l'âme n'est pas autre chose que l'idée du corps...*

Jiný hlas: Pro Spinozu duše není nic jiného než myšlení těla, *idea* těla.

Jiný hlas: *...ce qui permet de comprendre que à son tour la connaissance même la plus abstraite soit toujours corrélative de l'accroissement de la puissance d'agir du corps...*

Jiný hlas: Což znamená, že i ta nejabstraktnější myšlenka je jenom množením nebo vzrůstem té akční schopnosti těla.

Jiný hlas: *...cette individualité humaine est doit être pensée comme intermédiaire entre des formes d'individualité inférieure et des formes d'individualité ou de composition supérieure...*

Jiný hlas: Tato lidská individualita musí být uvažována jako prostředkující mezi formami individuality nižšími a formami individuality nebo skladby vyššími.

Jiný hlas: *...par exemple la cité...*

Jiný hlas: Jako třeba obec.

Jiný hlas: *...et finalement on s'aperçoit que penser le niveau propre de l'individualité humaine c'est essayer de penser ce rapport entre l'existence du corps et l'existence sociale...*

Jiný hlas: Zjistíme, že myslet, uvažovat vlastní úroveň lidské individuality, znamená promýšlet vztah mezi existencí těla a existencí sociální.

Jiný hlas: *...ou l'existence de la cité...*

Jiný hlas: Mezi tělesnou a sociální a existencí obce.

Jiný hlas: *...c'est peut-être la meilleure façon d'approcher de comprendre ce que Spinoza entend par passion...*

Jiný hlas: To je snad nejlepší způsob, jak porozumět tomu, co myslí Spinoza slovem *pasion*, tedy vášně.

Jiný hlas: *...l'essentiel de l'Éthique est en fait une analyse des passions comme mode d'existence de l'individualité entendue en ce sens...*

Jiný hlas: V podstatě *Etiky* jde hlavně o analýzu vášní v tom smyslu jakožto jednotlivých modů existence.

Jiný hlas: *...vous savez peut-être que dans le livre trois de l'Éthique Spinoza propose deux définitions successives de l'individualité...*

Jiný hlas: V knize třetí *Etiky* Spinoza nabízí dvě definice, které po sobě následují, dvě definice individuality.

Jiný hlas: *...l'une à partir du conatus c'est-à-dire de l'effort d'une forme individuelle pour se conserver dans son être...*

Jiný hlas: Jedna z nich vychází z pojmu *conatus*, to jest úsilí individuální formy o to, aby zůstala zachována ve svém bytí.

Jiný hlas: *...et pour accroître sa puissance d'agir...*

Jiný hlas: A zmnožila tu svou akční schopnost.

Jiný hlas: *...c'est-à-dire une définition vitaliste à première vue...*

Jiný hlas: Tedy definice, která na první pohled se jeví jako definice vitalistická.

Jiný hlas: *...mais cette définition est immédiatement précisée et en fait corrigée par la définition du désir dont Spinoza nous dit qu'il est l'essence même de l'homme...*

Jiný hlas: Tuto definici zpřesňuje a upravuje definicí přání, o které Spinoza říká, že je samou podstatou člověka. Přání nebo toužba je podstatou člověka.

Jiný hlas: *...or ce qui caractérise le désir dans la description on pourrait presque dire la phénoménologie que Spinoza nous en propose...*

Jiný hlas: To, co představuje přání v deskripci Spinozově, můžeme skoro říci až v jeho fenomenologii.

Jiný hlas: *...c'est qu'il est immédiatement divisé selon les deux grandes tendances antithétiques que Spinoza appelle la joie et la tristesse...*

Jiný hlas: Je to, že lidské přání je bezprostředně rozděleno podle dvou velkých tendencí, sklonů protikladných, které Spinoza nazývá radost a smutek.

Jiný hlas: *...et à partir desquelles il construit toute sa théorie des passions...*

Jiný hlas: Na jejich základě buduje potom celou svou teorii vášní.

Jiný hlas: *...et en particulier sa théorie de la fluctuation ou de la vacillation de l'âme entre la joie et la tristesse...*

Jiný hlas: A zvláště teorii fluktuace nebo vacilace ducha mezi radostí a smutkem.

Jiný hlas: *...je pense qu'ici le terme de comparaison le plus pertinent dans l'histoire de la pensée moderne est entre Spinoza et Freud...*

Jiný hlas: Snad takové nejpřesnější srovnání v dějinách moderního myšlení je mezi Spinozou a Freudem.

Jiný hlas: *...ce qui ne veut pas dire que Spinoza soit l'équivalent de Freud...*

Jiný hlas: Což neznamená, že je to totéž co Freud, a to ze dvou hlavních důvodů. Zaprvé proto, že u Spinozy samozřejmě nenajdeme ten pojem vytěsnění nebo, jak se říká, potlačení, založený na té konstitutivní funkci jazyka v řeči při formulování lidského přání. To znamená, že může v podstatě

bezprostředně odrážet pudy...

Jiný hlas: *...et l'autre raison c'est que même si pour Spinoza le désir est immédiatement scindé ou conflictuel, il y a quand même une idée essentielle de la psychanalyse freudienne que Spinoza a toujours refusée et dont je pense qu'on pourrait même dire qu'elle fait l'objet chez lui d'une sorte de résistance ou de refoulement, c'est l'idée qu'à côté du conatus ou de la pulsion de vie, de la pulsion vitale, de la tendance...*

Jiný hlas: A druhým důvodem je, že i když u Spinozy přání je rozštěpené a tím pádem konfliktní, tak v psychoanalýze se setkáváme s něčím, co Spinoza ovšem odmítal. No a to, o čem se lze říci, že je to u něj předmětem odmítnutí nebo potlačení nebo vytěsnění, je myšlenka, že kromě toho *conatu*, kromě *conatu* samotného úsilí či pudu, toho životního pudu, dejme tomu, puzení žít. Jako instinkt se to tady nehodí, užijeme pud. A to sice, co odmítá naprosto striktně, je to, že by mohl být pud k smrti.

Jiný hlas: Což u psychoanalýzy je jeden ze základních.

Jiný hlas: *Mais je pense que si de ce point de vue il y a une limitation de l'analyse spinoziste des passions, cette limitation est compensée ou contournée d'une certaine façon par l'ampleur que Spinoza donne au thème de la communication.*

Jiný hlas: Existuje sice v tomto omezení spinozovské analýzy vášní, tato mez či hranice, kterou nemůže překročit, je na druhé straně kompenzována tou velikou šíří, kterou přisuzuje Spinoza pojmu komunikace. Co je nápadné, je, že problém řeči se mu nikdy nestal tematizovaným problémem. To ho odlišuje a svým způsobem degraduje ve srovnání s Hobbesem, Lockem. Jakoby Spinoza věřil, že je možné popsat lidskou interakci, tedy vzájemné chování v obci lidí vůči sobě a konflikt vášní, aniž by přitom sám si vůbec musel klást problém řeči.

A lze-li konstatovat, že při psaní *Etiky* geometrického modelu Spinoza věřil, že tím nachází vyjadřovací způsob, který by byl zcela přiměřený racionalitě, a tím byl plně oprostěn od efektů imaginace na vědění, na poznání samo, lze si myslet, že u něj je buď jakýsi dogmatismus, či filosofická naivita. Ale zároveň je třeba si říci, že filosofie jazyka, s kterými vůbec mohl přijít Spinoza do nějakého styku, byly buď filosofie esencialistické, to znamená platonizující, nebo naopak nominalistické a konvencionalistické, ale v každém případě filosofie, ve kterých podstatou jazyka je znak a kde znak funguje jako představování, představování věci nebo představování bytí. Reprezentace.

Hejdánek: Reprezentace, to je v té psychologii.

Jiný hlas: *Je pense que Michel Foucault dans Les Mots et les Choses a bien analysé ces points communs de toutes les philosophies du langage à l'âge de la représentation.*

Jiný hlas: A tohle pochází od Foucaulta, který všechny filosofie jazyka shrnul pod jeden shrnující pojem věk reprezentace.

Hejdánek: Reprezentace, tomu říkejte.

Jiný hlas: *Et alors on s'aperçoit alors qu'il y a chez Spinoza sinon une philosophie du langage*

Jiný hlas: a tak zjišťujeme, že u Spinozy je, ne-li filosofie jazyka

Jiný hlas: *et encore moins une théorie du signe*

Jiný hlas: a tím méně třeba teorie znaku,

Jiný hlas: *mais en tout cas ou au contraire une philosophie de la communication*

Jiný hlas: tak že v každém případě a naopak je filosofie komunikace,

Jiný hlas: *qui se situe à la fois en deçà et au-delà du niveau du signe linguistique.*

Jiný hlas: která se vymezuje zároveň v oblasti znaku lingvistického i mimo něj.

Jiný hlas: *En deçà parce que la communication telle que la décrit Spinoza y compris la communication entre les individus humains, c'est une communication qui est d'abord une communication affective.*

Jiný hlas: Uvnitř roviny lingvistického znaku, komunikace, tak jak ji Spinoza popisuje, tedy včetně komunikace mezi lidskými jednotlivci, je komunikace, která je především komunikací afektivní.

Jiný hlas: *C'est, il faut le lire naturellement dans le texte, mais c'est l'extraordinaire description de la circulation des affects entre les individus*

Jiný hlas: To samozřejmě musíme číst v textu, ale je to neobyčejný popis koloběhu afektů, cirkulace afektů mezi lidmi,

Jiný hlas: *qui permet de comprendre comment la joie et la tristesse, l'amour et la haine fonctionnent comme matrices de la représentation que les individus se font les uns des autres,*

Jiný hlas: která dovoluje pochopit, jak radost a smutek, láska a nenávisť fungují jako takové matrice, kadluby té reprezentace, představ, jaké si lidé činí jedni o druhých,

Jiný hlas: *de la façon dont les individus se perçoivent les uns les autres*

Jiný hlas: jak se tedy jedinci vzájemně vnímají

Jiný hlas: *et par conséquent construisent l'idée générale de l'homme*

Jiný hlas: a v důsledku toho, jak budují obecnou myšlenku člověka,

Jiný hlas: *à partir de laquelle ils pensent leur propre identité.*

Jiný hlas: na jejímž základě potom uvažují svoji vlastní totožnost.

Jiný hlas: *À nouveau bien entendu cette analyse est pour un lecteur moderne extraordinairement évocatrice de la psychanalyse*

Jiný hlas: Samozřejmě pro moderního čtenáře ta analýza hodně upomíná na psychoanalýzu

Jiný hlas: *dans la mesure où elle constitue un modèle du rapport à autrui*

Jiný hlas: a to tam, kde vytváří model vztahu k druhému člověku,

Jiný hlas: *qui n'est pas fondé sur l'idée d'une intersubjectivité originale,*

Jiný hlas: model, který není založen na původní intersubjektivitě,

Jiný hlas: *mais au contraire sur la description des effets que produit après coup le transfert affectif.*

Jiný hlas: nýbrž na popisu účinků, které potom produkuje ten afektivní přenos.

Jiný hlas: *Bien. Je dis donc en deçà du niveau du signe linguistique et aussi au-delà.*

Jiný hlas: Tak tedy uvnitř té roviny znaku a teď mimo ni.

Jiný hlas: *Au-delà parce que s'il n'y a pas chez Spinoza de théorie du signe ou de théorie générale du langage,*

Jiný hlas: Nebo ji přesahuje. Není-li u Spinozy teorie znaku nebo vůbec teorie jazyka obecně,

Jiný hlas: *il y a par contre une théorie ou une analyse du récit.*

Jiný hlas: je tam analýza vypravování.

Jiný hlas: *Naturellement cette analyse du récit est entièrement liée au thème de la critique biblique.*

Jiný hlas: Analýza je samozřejmě spjata s kritikou biblického textu.

Jiný hlas: *Oui, c'est-à-dire que le texte biblique est pour Spinoza le prototype du récit ou du langage fonctionnant dans la dimension du récit,*

Jiný hlas: Biblický text, biblický příběh, je prototypem vyprávění,

Jiný hlas: *qu'il s'agit d'analyser à la fois dans son fonctionnement et dans ses effets de subjectivité collective.*

Jiný hlas: který se nyní má analyzovat zároveň ve svém fungování a ve svých účincích kolektivní subjektivity.

Jiný hlas: *[nesrozumitelné] le fonctionnement du récit biblique tel que le décrit Spinoza,*

Jiný hlas: Se stručnou poznámkou, fungování biblického vypravování z tohoto zřetele, jak jej popisuje Spinoza,

Jiný hlas: *c'est la structuration des représentations de l'imaginaire par la forme linguistique elle-même.*

Jiný hlas: je strukturací té reprezentace imaginárního, a to skrze samu lingvistickou formu.

Jiný hlas: *Ce qui veut dire que chez Spinoza il n'y a pas d'un côté un imaginaire sans langage*

Jiný hlas: Což znamená, že není u Spinozy imaginárno bez jazyka

Jiný hlas: *et de l'autre un langage ou un niveau des mots sans vécu imaginaire.*

Jiný hlas: a na druhé straně jazyk nebo rovina slovní, aniž by přitom byla prožitá zkušenost imaginární.

Jiný hlas: *Si on se souvient de ce que j'ai essayé d'expliquer tout à l'heure à propos de l'attitude de Spinoza à l'égard de la religion,*

Jiný hlas: Vzpomínáte-li na to, co jsme říkali o vztahu k náboženství,

Jiný hlas: *on débouche par conséquent maintenant sur l'idée d'une pratique politique*

Jiný hlas: vyústíme k tomu ideu, která se vztahuje k politické praxi,

Jiný hlas: *qui serait conçue comme une transformation de la forme des récits*

Jiný hlas: která se chápe jako transformace té vypravovací formy a na jejímž základě

Jiný hlas: *et à partir de laquelle les hommes pris collectivement pourraient avoir prise sur l'affectivité elle-même.*

Jiný hlas: lidé se kolektivně podílejí, aby mohli mít vliv na afektivitu samu.

Jiný hlas: *Ce qui est une des raisons si je ne me trompe pour laquelle je pense que l'idéal spinoziste du sage*

Jiný hlas: Což je, jestli se nemýlím, jeden z důvodů, pro který si myslím, že ideál spinozovského mudrce

Jiný hlas: *est en fait un idéal collectif ou un idéal civique*

Jiný hlas: je vskutku ideál kolektivní, civilní, občanský,

Jiný hlas: *et non pas un idéal d'autarcie dans la tradition...*

Jiný hlas: a ne ideál autarkie v tradici...

Jiný hlas: *moudrosti antické.*

Jiný hlas: *Mais si nous sommes d'accord sur la façon dont Spinoza conçoit l'individualité, jsme-li v souhlase se Spinozou v tom, jak pojímá individualitu, le fait que Spinoza tourne le dos à l'idée de l'autarcie* myšlenka, že se obrací zády k té ideji autarkie, *ne conduit pas à penser l'existence collective comme une réduction de l'individualité* vede k tomu, že... pardon, *la collectivité n'est pas une réduction* že kolektivita není omezení, redukce *de l'individualité mais au contraire son développement et son affirmation* individuality, naopak její rozvoj či potvrzení. *Naturellement, ceci doit être compris dans la perspective d'une histoire et d'une comparaison entre des formes d'organisation sociale qui, selon les cas, ou bien réduisent cette individualité ou bien au contraire la favorisent.* Samozřejmě tomu třeba rozumět v perspektivě historie a srovnání forem společenské organizace, které ji buď omezují, nebo naopak ji preferují.

Jiný hlas: *Alors ici on débouche, je vais conclure, on débouche sur ce que j'aurais voulu commenter beaucoup plus longuement à la fois parce que c'est ce qui me semble à bien des égards le plus remarquable dans la pensée de Spinoza et en même temps finalement le lieu d'une difficulté que probablement il n'a pas résolue.* V závěru, to, co jsem chtěl k závěru, věc, kterou jsem chtěl komentovat poněkud podrobněji a déle, to, co se mi zdá nejcennější, nejpozoruhodnější na Spinozovi, a zároveň takovou nesnází, kterou asi nikdy nevyřešil. *Je pense au chapitre de conclusion du Traité théologico-politique dans lequel Spinoza pense établir définitivement ce qui était tout l'objet de son livre à savoir la compatibilité entre l'existence de l'État et la liberté de pensée et d'expression.* Myslím na kapitolu závěru Traktátu teologicko-politického, v němž se domnívá Spinoza, že shrnuje všechno to, co bylo předmětem jeho knihy, a to sice slučitelnost mezi existencí státu a svobodou myšlení a vyjadřování.

Jiný hlas: *Ce qui est ce que je trouve très remarquable dans cette argumentation c'est qu'elle ne repose ni sur la représentation utopique d'une société parfaitement transparente c'est-à-dire conforme à l'idée morale dans laquelle l'État lui-même sans aucun conflit exprimerait directement les exigences de la liberté individuelle...* Co je zvláště hodné pozornosti v té argumentaci, že nespočívá ani na představě utopické společnosti, která je dokonale průhledná, to jest konformní s ideou morální, která je formována nějakou mravní myšlenkou, a v níž stát sám bez jakéhokoliv konfliktu přímo je výrazem požadavků osobní svobody. *Ni alors donc ni une argumentation utopiste en ce sens, ni une argumentation libérale et pragmatique comme on la trouve par exemple chez Locke ou chez Voltaire qui développent l'idée de la tolérance c'est-à-dire qui croient pouvoir tracer une fois pour toutes une ligne de démarcation entre la sphère de l'existence publique et la sphère de l'existence privée, la sphère de l'existence privée étant d'ailleurs à la fois celle de la propriété privée et celle de la liberté de pensée individuelle...* Ani tedy takto utopistická argumentace, ale ani argumentace liberální a pragmatická, jak ji nacházíme u Locka nebo u

Voltaire, kteří rozvíjejí myšlenku tolerance, to jest domnívají se, že jednou provždy vytyčují demarkační linii mezi sférou existence veřejné a sférou života soukromého, přičemž ta oblast života soukromého je oblast vlastnictví soukromého a svobody individuálního myšlení. *Ni enfin évidemment nous ne trouvons pas non plus évidemment chez Spinoza une argumentation du type de celle de Hobbes dans laquelle la garantie de la propriété individuelle et donc de la liberté individuelle au sens de la liberté de posséder et d'entreprendre se paie d'une construction étatique qui exclut par principe la liberté de penser des individus.* A ovšem nenajdeme ani u *Spinozy* argumentaci à la *Hobbes*, v níž zárukou toho individuálního vlastnictví, a tedy osobní svobody ve smyslu svobody vlastnit a podnikat, se platí stavbou státu, která vylučuje v principu svobodu individuí myslet.

Jiný hlas: Ce que Spinoza essaie d'expliquer dans ce dernier chapitre c'est que l'idée d'une liberté de pensée privée est intrinsèquement contradictoire. C'est la raison pour laquelle la liberté de pensée ne va jamais sans la liberté de communiquer, non pas simplement pour des raisons pragmatiques mais comme conséquence nécessaire de l'ontologie spinoziste de l'individu parce que la pensée de l'individu n'existe pas en tant que l'expression d'un sujet privé mais seulement en tant que rapport de communication. C'est sur cette thèse que Spinoza croit pouvoir construire l'idée d'un contrat entre l'État et les individus dans lequel chacun des deux trouverait finalement son intérêt rationnel c'est-à-dire l'intérêt de sa propre conservation. To se *Spinoza* pokouší vysvětlit ve své poslední kapitole, že myšlenka svobody soukromého myšlení je vnitřně protikladná. Proto svoboda myšlení nikdy u něho nejde bez svobody komunikovat, a ne z důvodů jen pragmatických, ale jako nezbytný důsledek *spinozovské ontologie* individua, protože myšlení individua existuje pouze jako výraz soukromého subjektu, nýbrž existuje vždycky pouze jako vztah komunikace. A na této tezi domnívá se *Spinoza*, že může vybudovat myšlenku smlouvy mezi státem a jednotlivci, v nichž obě strany najdou svůj racionální zájem, tedy zájem na svém vlastním přetrvání.

Jiný hlas: dans la mesure où l'État qui croit pouvoir supprimer totalement la liberté de penser et de communiquer

Hejdánek: a to v míře, v jaké stát, který se domnívá, že může absolutně zrušit svobodu komunikovat a myslet jednotlivců,

Jiný hlas: entre inévitablement en contradiction avec la condition même de son existence.

Hejdánek: nutně vstupuje do protikladu s podmínkou své vlastní existence.

Jiný hlas: Naturellement, Spinoza n'a pas ignoré qu'il y a des États qui approchent de cette limite ou croient pouvoir s'en approcher. Il suffit de se reporter à la description qu'il propose de l'État monarchique, qui encore une fois ne concerne pas simplement la structure administrative du pouvoir monarchique, mais la forme... comment dire... la forme idéologique...

Hejdánek: Samozřejmě, že *Spinoza* věděl o tom, že jsou státy, které se k této mezi už velice blíží nebo se k ní mohou přiblížit. Vždyť známe jeho popis monarchistického státu, který se netýká jen administrativních struktur monarchického státu, ale formy – jak to říct – ideologické formy,

Jiný hlas: ...ce que Spinoza appelle la superstition, c'est-à-dire le mélange de crainte et d'espoir dans l'au-delà, qui accompagne nécessairement le régime monarchique. Il y a dans la préface notamment du Traité théologico-politique une description terrible de ce régime monarchique comme un régime qui à la limite supposerait non seulement le délire de l'État mais le délire des individus eux-mêmes.

Hejdánek: toho, co nazývá *Spinoza* pověrou. To jest taková směsice strachu a naděje v onen svět, které nutně provázejí každý monarchistický režim. Nacházíme tam velice otřesný popis takového režimu v předmluvě k *Traktátu teologicko-politickému*, který předpokládá nejen šílenství státu samotného, ale šílenství jednotlivců.

Jiný hlas: Et en même temps toute l'argumentation de Spinoza tend à prouver que ce cas limite est d'une certaine façon impossible, ou plus exactement... intenable. C'est-à-dire qu'il aboutit inévitablement à sa propre destruction. Je pense que pour conclure donc, je pense que sur ce point nous trouvons à la fois l'idée la plus forte de Spinoza dans le sens de ce que j'ai appelé une philosophie de la liberté.

Hejdánek: Ale přitom celá argumentace *Spinozova* směřuje k tomu, aby dokázala, že tento mezní případ

je svým způsobem nemožný, nebo lépe řečeno přesněji neudržitelný. Totiž že vyústí v destrukci sebe sama. A tak na závěr v tom zde nacházíme tu nejsilnější myšlenku Spinozovu v oblasti, kterou jsem nazval filosofií svobody.

Jiný hlas: *Ce que j'essaierais d'exprimer en disant qu'il y a chez Spinoza une sorte de principe du minimum d'individualité irréductible par l'État. Et comme ce minimum d'individualité est en même temps un minimum de communication, puisqu'une individualité isolée du point de vue de Spinoza ne peut pas vivre, c'est aussi d'une certaine façon un minimum de politique ou de politicit  et qui selon lui est irréductible et qui doit toujours encore subsister soit dans les régimes les plus oppressifs soit dans les révolutions les plus anarchiques qui sont au fond les deux types de situations historiques que Spinoza redoute le plus.*

Hejdánek: To, co bych se pokusil vyjádřit – moment, ano – že existuje u Spinozy určité minimum individuality, která je nepopíratelná, nepotlačitelná státem. A protože toto alespoň minimum už nepotlačitelné státem je zároveň minimem komunikace, neboť individualita izolovaná podle Spinozy nemůže vůbec být, natož žít, proto je to i minimum politiky nebo političnosti, které podle něho je nepřeveditelné a už neumensitelné, nezadatelné, které vždycky musí přetrvat, a to i v režimech těch nejvíce utlačovatelských a v revolucích těch nejanarchičtějších, což jsou v podstatě dva typy historických dějinných realizací, kterých se Spinoza obává nejvíc.

Jiný hlas: *Bon. Donc c'est le point le plus fort à mes yeux et c'est en même temps le point le plus difficile, celui qui faisait que je parlais tout à l'heure de l'aporie finale du Traité théologico-politique dans la mesure où le contrat que Spinoza propose à l'État et à l'individu dans leur intérêt mutuel, la définition d'un commun accord d'une limite, d'une limite qui est d'un côté une limite pour l'expression des opinions contestataires de l'ordre étatique et de l'autre une sorte d'autolimitation par l'État pour l'État du contrôle qu'il exerce sur l'expression des opinions.*

Hejdánek: Dobrá. To je tedy jaksi jeho nejsilnější stránka a přitom nejtěžší, nejméně snadná, což vytváří to, co jsem nazval tou konečnou aporií Traktátu teologicko-politického, a to potud, pokud Spinoza nabízí onu smlouvu, která je ve společném zájmu jednotlivců i států, definici společného souhlasu o mezi.

Jiný hlas: Společného souhlasu o mezi, která... Vymezuje, která... Kontroly státu, tedy kontroly, kterou vykonává nad svobodou nebo nad vyjadřováním...

Hejdánek: Ano, na jedné straně mez, která se klade vyslovení myšlenek ne řekněme protistátních, které popírají ten stát. A na druhé straně určité autoomezení státu, ve smyslu že stát omezuje tu svou vlastní kontrolu nad tím vyjadřováním.

Jiný hlas: *Cette limite suppose que l'État et les individus soient capables non seulement de se mettre d'accord mais de reconnaître chacun pour son compte son propre intérêt rationnel et par conséquent suppose d'une certaine façon déjà résolu le problème d'une transformation des passions ou d'une transformation de l'existence religieuse puisque les passions auxquelles Spinoza pense surtout dans l'ordre politique sont les passions religieuses antagonistes. Donc suppose d'une certaine façon déjà résolu ce problème et par conséquent nous place finalement devant une sorte de cercle vicieux à moins de lire le texte de Spinoza...*

Hejdánek: Tato mez předpokládá, že i stát i jednotlivci jsou schopni nejen se usjednotit, nýbrž uznat a nahlédnout každý svůj vlastní racionální zájem, a tím pádem předpokládá jakoby již hotovou věc – problém přeměny vášní nebo proměny vášní, nebo proměnu náboženské existence, neboť vášně, o kterých v tomto traktátu mluví, jsou hlavně náboženské, antagonistické. A protože to považuje za věc hotovou, vyřešenou, tak nás tady staví do jakéhosi bludného kruhu. Ledaže bychom...

Jiný hlas: *C'est mon tout dernier mot, à moins de lire le texte de Spinoza non pas comme la définition abstraite d'une solution toute faite ou d'une forme de régime politique qui serait par exemple la démocratie, la démocratie idéale disons, mais comme l'objectif d'une pratique collective de transformation qui est pensable dans n'importe quel régime politique, même si tous les régimes politiques ne présentent pas de ce point de vue des conditions également favorables.* Ledaže bychom četli Spinozu ne jako abstraktní definici nějakého hotového řešení nebo formy politického režimu, kterým

by měla být třeba demokracie, ideální demokracie, řekněme, nýbrž jako cíl kolektivní praxe proměny, která je myslitelná za jakéhokoli politického režimu, navzdory tomu, že ne všechny režimy poskytují tomuto stejně příznivé podmínky.

To stačí. *Chers amis*, vnímám fascinaci... [nesrozumitelné]. Bylo to moc dlouhé. *Malheur* je, že já budu muset jít, protože já jsem slíbil, že dojdu v 11:30 na oběd.

Hejdánek: No ale i když to bude nesporné, mně nezbyvá než utíkat. Pojďme do exkurze.

[nesrozumitelné]. Můj kolega Mátá... půjdeme taky asi brzo utíkat někam. Každopádně jestli můžete vzít ty texty. Davide, překládej.

--- (1984-02-20 Étienne Balibar - O Spinozovi (2) [LVH247VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Ich bin nicht ganz klar, ob ich es verstehe, oder besser gesagt, ich bin fast sicher, dass ich es nicht verstehe. Jsem v rozpacích a chtěla bych na tom nějak ozřejmit, jak by se v tom jeho konceptu svobody, jak by se k tomu Spinoza postavil. Ja, also, ich möchte ein Beispiel auswählen und dann hören, wie es aus dem Standpunkt von Spinoza [nesrozumitelné]. V prostředí nesvobody nebo v totalitním státě, kde je člověk následován nebo pronásledován.

In einem Milieu, wo der Mensch nicht frei ist, in einem totalitären oder despotischen Staat. Ve vnějším prostředí. Jestli člověk, když se člověk zachová svobodně, jestli u Spinozy je možno zachovat se svobodně v nesvobodném prostředí. Wenn sich in einem solchen Milieu ein Mensch frei entscheidet oder frei hält. Und ich weiß nicht ganz gut, ob bei Spinoza es möglich ist, dass in einer Situation der Unfreiheit der Mensch sich frei halten kann.

Když se zachová svobodně, tak naopak ta jeho schopnost jednat v čase klesá, protože bude zavřen nebo popraven nebo vyhoštěn. Also, im Fall, dass es so möglich ist, dann so ein Mensch, der sich in diesem Milieu oder in dieser Situation frei hält, also dann verkleinert sich oder gar verschwindet seine Möglichkeit zu handeln, weil er unter Druck kommt und verhaftet ist oder so.

Když se naopak člověk zachová nesvobodně. Und zum Gegenteil, wenn ein anderer Mensch sich in solcher Situation unfrei hält. Tak se mu může, má daleko více možností, protože například může dostat lepší zaměstnání, lepší místo. Bereitet er sich bessere Möglichkeiten, öffnen sich Möglichkeiten, eine bessere Arbeit zu haben. Also seine Fähigkeit zu handeln vergrößert sich.

Takže bych se chtěla zeptat, jestli tento příklad je v rozporu s tím spinozovským konceptem, nebo... Ist es so, dass dieses Beispiel ein Gegenargument gegen Spinozas Denken oder Konzept der Freiheit ist? Oder ist es möglich, vom Standpunkt von Spinoza, es auch zu begreifen, positiv zu begreifen?

Moi, il faut pas que je fasse un deuxième discours interminable qui serait peut-être une façon d'échapper à la question, hein. Non, non, ne traduis pas ça. Možná, aby ta odpověď nebyla zas tak moc dlouhá, aby to nebylo vyhýbání se té otázce.

Hejdánek: [nesrozumitelné]

Jiný hlas: Peut-être la formule la plus simple qu'on pourrait utiliser, c'est de... bon, il y a un problème du concept métaphysique de la liberté. Nejsnadnější by snad bylo možno říct toto: existuje jakýsi obecný metafyzický koncept svobody.

Je pense qu'on peut dire, je fais un tout petit détour, hein, un tout petit... Je pense qu'on peut dire que pour Spinoza, de ce point de vue, c'est-à-dire du point de vue du concept métaphysique de la liberté, Dieu seul est libre et l'homme n'est pas libre. Udělám jen malou odbočku, že pro Spinozu z tohoto metafyzického rozměru jenom Bůh je svobodný, kdežto člověk svobodný není.

Mais Dieu seul est libre, ça va avec la définition que Spinoza donne de Dieu. Ovšem „jedině Bůh je svobodný“, to souvisí s tím, jakou definici Spinoza dává Bohu.

C'est-à-dire que ça ne peut se comprendre que si on se souvient en même temps que Dieu n'est pas une persona. To musíme uvážit v souvislosti s tím, že Bůh u něj není osoba.

Donc ça ne veut pas dire que Dieu est tout-puissant alors que l'homme est impuissant. To vůbec neznamená, že Bůh je všemocný a člověk je bezmocný.

En fait, on comprend assez facilement, je pense, que cette argumentation est justement dirigée contre

l'idée d'une ressemblance entre l'idée de Dieu et l'idée de l'homme, dont le point commun serait justement la liberté de la volonté. Celá ta koncepce je zaměřena proti tomu, aby se dělo nějaké přirovnání mezi Bohem a člověkem a zároveň aby se tam v tom zajistila svoboda *volonté*, svoboda vůle. Par exemple chez *Descartes*... c'est très court... Par exemple chez *Descartes*, Dieu est infini, l'homme est fini, mais il y a en l'homme quelque chose qui est infini comme en Dieu, et ce quelque chose, c'est justement la volonté libre. Pro srovnání u *Descarta* je Bůh nekonečný, člověk konečný, ale v člověku je něco nekonečného, čím se podobá Bohu, a to je svobodná vůle.

Alors au fond... là je force peut-être un peu la pensée de Spinoza, mais je pense qu'on peut dire qu'à ses yeux, cette représentation n'est pas seulement fausse pour toutes sortes de raisons, mais surtout elle est profondément oppressive, paradoxalement oppressive. Spinoza je přesvědčen, že tahle *Descartova* koncepce není jenom vadná nebo nepravdivá, ale že zároveň je utlačovatelská.

Parce que la présence en l'homme d'une liberté métaphysique infinie, mais purement théorique, c'est l'argument dont peut toujours se servir un pouvoir monarchique, disons. A to proto, poněvadž ta idea nekonečného Boha je sice svou podstatou zcela teoretická, ale vždycky může být použita pro myšlenku monarchistickou.

Pour imposer l'obéissance pratique absolue. Aby se na ní založila poslušnost absolutní.

Jiný hlas: Et c'est aussi si vous voulez ce qui chez *Spinoza* n'est pas *stoïcien*, c'est-à-dire ce qui refuse l'image de l'esclave qui est toujours libre dans ses chaînes parce que sa liberté de pensée individuelle reste entière.

Hejdánek: A u *Spinozy* to právě není *stoické*, to jest odmítá to ten obraz nebo tu představu, že otrok, i když je otrok a v řetězech, tak může zůstat stále svobodným, protože tu vnitřní svobodu mu nikdo nemůže připravit, i když ho [nesrozumitelné].

Jiný hlas: Bon. Alors maintenant, il faut renverser les choses, parce que dire que pour *Spinoza* l'homme n'a pas cette liberté métaphysique, qui est une liberté imaginaire, ce n'est pas supprimer, bien au contraire, le problème de la libération de l'homme.

Hejdánek: No a teď se to celé musí obrátit, protože když *Spinoza* říká, že člověk nemá tu svobodu boží, teoretickou, to jest tu svobodu ryze *imaginativní*, jenom představovanou, no tak tím vlastně... tím se právě možná otevírá ten problém osvobození člověka. Protože člověk není svobodný tímto způsobem, jinak by se tvrdilo, že vlastně je stejný jako kdokoli jiný.

Jiný hlas: C'est-à-dire que pour lui la liberté est toujours le résultat d'une libération, ou si vous voulez la liberté n'est jamais un présupposé mais toujours un résultat.

Hejdánek: Tohle je strašně důležité, že pro *Spinozu* svoboda člověka není předpokladem, nějakým základním principem, něčím na začátku, nýbrž je jenom výsledkem osvobození.

Jiný hlas: Bon. Alors, c'est-à-dire c'est cette capacité ou cet accroissement de la capacité d'action dont on parlait tout à l'heure qui va d'un minimum vers un maximum, ou enfin qui va d'un moins vers un plus.

Hejdánek: To je právě teda ta cesta dějinná nebo konkrétní společenská dějinná cesta, v níž člověk jde od minima svobody k maximu svobody.

Jiný hlas: Mais qui par conséquent est une construction ou une conquête, et en fait toujours une conquête contre des obstacles qui s'y opposent, mais jamais un retour à l'origine ou à un droit originaire.

Hejdánek: Takže ta svoboda se realizuje vždycky jako nějaké úsilí napříč překážkám, a nikdy v žádném návratu k čemu původnímu.

Jiný hlas: Bon. J'ai fini. Alors maintenant, quelle forme peut prendre cette activité ? C'est la question fondamentale. Bon. C'est-à-dire en fait qu'est-ce que *Spinoza* entend par activité ? Je veux dire... c'est-à-dire en fait qu'est-ce que *Spinoza* appelle activité, qu'est-ce que *Spinoza* entend par activité ? Puisque finalement la liberté pratique c'est toujours l'activité.

Hejdánek: No a otázka zní potom, jakou formu na sebe může tato cesta vzít? To jest čemu vlastně říká *Spinoza* aktivita. Protože u *Spinozy* svoboda je vždycky aktivitou, praktickou aktivitou.

Jiný hlas: Alors il y a toutes sortes de définitions, enfin je veux dire toute l'*Éthique* est une tentative de

définir ce qu'il faut appeler l'activité. Bon. Moi j'ai parlé de la communication, bon mais parce que je voulais prendre au maximum le contre-pied d'une représentation *ascétique* de la de du sage spinoziste ou de la pensée spinoziste. Je voulais corriger le plus possible une représentation *ascétique*, vous comprenez ? Oui.

Hejdánek: A k tomu jsou všelijaké definice, v celé *Etice* se pokouší definovat, co to je aktivita. Já jsem mluvil o té komunikaci, protože jsem chtěl maximálně korigovat ty představy o tom spinozovském *asketismu*.

Jiný hlas: Et par là même insister sur la dimension politique de ce que *Spinoza* appelle la liberté de pensée.

Hejdánek: A ukázat ty dimenze politické toho, čemu říká *Spinoza* svoboda myšlení.

Jiný hlas: Au fond... mais ceci n'empêche pas que *Spinoza* manifestement a toujours pensé et au fond c'est ce qu'il a pratiqué pour lui-même que l'individu soumis à la la contrainte extérieure la plus forte aussi longtemps qu'il n'est pas mort a toujours la possibilité de développer une activité intellectuelle qui est une forme de liberté. Pas clair ? Non. Qu'est-ce qui n'est pas clair ? L'idée ou la phrase ? Non, compris. Non, compris, j'ai j'ai pas suivi au moment où vous... Oui. Bon, prenons les choses autrement. L'individu soumis à l'état totalitaire dont elle parle...

Hejdánek: Ale to ovšem nebrání tomu, aby si *Spinoza*, což i sám praktikoval, nemyslel, že jedinec podrobený té nejtvrďší vnější kontrole, dokud není mrtev, má vždycky možnost rozvíjet intelektuální aktivitu, která je formou svobody. Není to jasné?

Jiný hlas: Ne.

Hejdánek: Co není jasné? Myšlenka nebo věta?

Jiný hlas: Non, compris. Non, compris, j'ai j'ai pas suivi au moment où vous... Oui.

Hejdánek: Rozumím. Ne, rozumím, já jsem jenom nesledoval v tom momentu... Ano. Tedy vezměme ty věci jinak. Tedy ten jedinec podrobený jakýmsi způsobem zařazenosti do té totalitní společnosti...

Jiný hlas: ...c'est un individu dont on peut penser que ses possibilités de communication avec d'autres sont inexistantes ou réduites à presque rien.

Hejdánek: ...to může být pojato jako rozsah v tom smyslu, že jeho schopnosti nebo možnosti komunikace s druhými jsou redukovány takřka na nic.

Jiný hlas: Bon. Il me semble, il me semble, il me semble que *Spinoza* a pensé d'une part qu'elles ne peuvent jamais être réduites absolument à rien, c'est-à-dire que c'est une fiction, une fiction idéologique enfin de penser un état capable de totalement supprimer les possibilités de communication entre les individus.

Hejdánek: Mně se zdá, mně se zdá, že u *Spinozy* najdeme stanovisko, že to nikdy není možné redukovat na nic, že to je spíš jakási ideologická falešná představa, že by bylo možno nějak izolovat ty jednotlivce.

Jiný hlas: J'ai l'argument. Durant le *brainwashing*, les prisonniers sont sans communication, sans un minimum de la liberté.

On má ten argument, že v kriminálech existuje *brainwashing*, totální izolace mluvení i kontaktu. A on se domnívá, že tady *Spinoza* tu *orwellovštinu*, kdy k takovému by případu došlo, že to je fantasmagorické a že k tomu nikdy nemůže dojít.

Hejdánek: U nás v padesátých letech k tomu například docházelo. Tomu jsem dobře rozuměl. Ten argument, asi za mě by se ještě zeptal, by byl v tom, že stát nebo společnost, která by tohle začala dělat, tak vlastně zničí, rozbije samu sebe. Takže nemůže existovat. Ovšem to se, zdá se, dělalo se všemi, ale když se to dělá jenom s některými, tak je to rozdíl.

Jiný hlas: Allez-y, allez-y. Non, non, mais je veux dire simplement il y a deux questions: premièrement, est-ce qu'il a raison ou tort, et deuxièmement, qu'est-ce qu'il en déduit?

Jsou tady dvě otázky: jestli za prvé je to takhle a za druhé, co z toho vyplývá.

Bon, alors, est-ce qu'il a raison ou tort, ça veut dire est-ce qu'il peut exister historiquement, est-ce que l'état d'*Orwell* peut exister historiquement? Voilà, c'est la question.

Otázka je tedy, jestli *orwellovský* stát může historicky, dějinně skutečně existovat.

Et je comprends admirablement, enfin je crois comprendre l'objection que vous soulevez à partir de l'exemple des camps de prisonniers. Je n'ai pas la folie de nier cette situation historique, malheureusement. Mais je poserais la question en essayant de penser comme *Spinoza*, c'est-à-dire pas pour mon compte à moi, mais à travers des concepts. Je poserais la question suivante: est-ce qu'on peut généraliser à une société tout entière ou à un état ce qui fait le fonctionnement d'un camp, d'un camp de prisonniers? C'est-à-dire, est-ce qu'une société tout entière ou un état peut fonctionner comme un camp de prisonniers? Naturellement, le fait que le camp, le *système concentrationnaire*, disons, pour être plus clair, que le *système concentrationnaire* occupe une place centrale dans le fonctionnement d'une société est une preuve suffisante du fait que dans cette société la liberté n'existe presque plus. Mais ce n'est pas...

On vzal ten příklad z těch vězeňských táborů a je nesmysl popírat, že by existovaly. Zkusme myslet jako *Spinoza*, ne za mě, ale podle těch pojmů. Otázka tedy zní, jestli je možno si představit společnost, která jako celek by představovala koncentrační tábor.

Non, je disais: naturellement j'admets tout à fait que la place centrale du *système concentrationnaire* dans la société fait de cette société une société d'oppression, si vous voulez. Et je suis même tout à fait prêt du point de vue *spinoziste*, entre guillemets, à admettre que tout dans la société est d'une certaine façon déterminé par l'existence du *système concentrationnaire*, c'est-à-dire que rien n'est indépendant de cette existence.

Že když tyto tábory existují, tak se dostanou do společnosti, do určité situace oprese. Z hlediska *spinozistického* je třeba i přiznat, že celá společnost je proměněná tím, že tam jsou ty koncentrační tábory.

Mais je pense qu'on pourrait quand même contester l'idée que toute la société fonctionne simplement comme un camp de concentration. Pas pour des raisons morales, je veux dire, pas pour essayer de minimiser la condamnation qu'on peut porter contre une société totalitaire, mais pour la raison même que *Spinoza* invoque, c'est-à-dire qu'une société, quelle qu'elle soit, même totalitaire, est un individu physique et qu'il faut que cet individu vive et se reproduise, et qu'il ne peut pas en pratique vivre s'il est simplement une prison.

Ale mám za to, že nelze připustit, že by celá společnost mohla být jeden velký koncentrační tábor. A to nikoliv z důvodů morálních, takže bychom chtěli nějak minimalizovat nebo zmenšit vůbec odsouzení takové společnosti, která je totalitní. Ale to, co *Spinoza* tvrdí, je, že žít pouze ve vězení, být pouze ve vězení není možný život.

Cela veut dire, si vous voulez, que l'idée d'un système social qui n'ait pas d'autre mode de fonctionnement que la répression paraît à *Spinoza* contradictoire dans les termes. Et au fond, c'est parce que *Spinoza* pense qu'aucune société, même la plus oppressive, n'est jamais purement répressive, c'est pour ça qu'il pense que les individus qui la composent peuvent trouver la force de se libérer de l'oppression.

Tady podle *Spinozy* společnost, která by neměla jiný způsob, jak by se držela pohromadě, než tuhle represi, tak je v sobě rozporná. A z toho vyplývá, že žádná společnost není ryze represivní. Proto se domnívá, že jedinci v ní mohou najít sílu k osvobození.

Jiný hlas: J'ai encore deux petites questions, s'il vous plaît.

Hejdánek: Mám jenom dvě otázky, pokud...

Jiný hlas: Et ce n'est pas une réponse peut-être, mais c'est ce que je peux dire. Et je dois quitter cette société parce que à huit heures demain, oui, je serai à Genève. La religion, oui. Vous avez dit que chez *Spinoza* la religion c'est le collectif imaginaire qui est vécu par l'expérience des hommes et aussi formé l'universalité du *credo*. Par exemple, ma question est : et qui est à la tête de cette fondation ? C'est le prophète ou c'est le suprême principe ? Ou ne mène pas cette formulation pour fonder la nouvelle idéologie parmi cette société ? Ça, c'est la première. Et qu'est-ce que je dois penser en ce qui concerne

que la pensée de l'individu n'est pas la pensée du sujet, mais la pensée de la communication ? Qu'est-ce que c'est que ça ?

Hejdánek: JÓ, sice on tady chtěl k takové nepatrnosti té definice, že náboženství, to je to kolektivní *imaginárno*, které je prožívanou zkušeností lidí, a teď z toho po různých od těch pověr až tak se vytváří pak nakonec to smíření a to univerzální *krédo*. Tak nevede tohleto univerzální *krédo* zas k nějaký ideologii, k vytvoření nějaký nový ideologie? A kdo to bude tvořit? Jestli nějaký charismatik, prorok nebo to? A pak: co znamená to myšlení individua, že není myšlení subjektu, ale myšlení komunikace?

Jiný hlas: C'est beaucoup, c'est énorme. Il me suffit de deux phrases.

Hejdánek: Jestliže bych mohl odpovědět dvěma větami... To jsi si vybral to nejjednodušší, no samozřejmě, to je neprůhledný, no.

Jiný hlas: Le *credo* universel c'est le moment de l'utopisme chez *Spinoza*.

Hejdánek: Univerzální *krédo*, to je utopický moment u *Spinozy*.

Jiný hlas: Enfin, c'est en tout cas, c'est le moment où la contradiction entre le réalisme historique et l'utopisme est le plus manifeste, le plus aigu.

Hejdánek: Je to bod, kde ten protiklad mezi utopismem a historickým realismem je nejzřejmější.

Jiný hlas: Il faut d'abord dire un petit mot du contenu naturellement de ce *credo* universel. *Spinoza* a cherché à le définir, il a pris le risque de chercher non seulement d'annoncer la possibilité d'un *credo* universel, mais même d'essayer de le formuler.

Hejdánek: Je mi tady třeba říct to slovo, který nejenom mluví o tom, že je možno takové univerzální *krédo* vyslovit, ale které už by ho vyslovilo.

Jiný hlas: Et alors il le fait à partir de l'exemple du Christ en extrayant de l'enseignement du Christ la formule „Tu aimeras ton prochain comme toi-même“ comme l'essentiel de cet enseignement.

Hejdánek: A dělá to v tomto požadavku, který je možno vyčíst jako odpověď vzhledem k tomu, co jsem říkal, že navazuje na Krista, že to je tedy například takové slovo, které Ježíš říkal: miluj bližního svého jako sebe samého.

Jiný hlas: C'est-à-dire en présentant tous les dogmes spéculatifs comme inutiles ou facultatifs et au contraire le contenu pratique, l'expression de la foi dans les œuvres comme l'essentiel de ce message religieux.

Hejdánek: A to z toho hlediska se ukazuje, že všechna dogmata jsou relativizována, že jsou postavena stranou a že rozhodující je výraz víry, tedy ten výraz víry v těch skutečích.

Jiný hlas: Alors au fond, ce que *Spinoza* a pensé comme le problème fondamental de son temps, du moins tel que lui le percevait, c'était le problème de la guerre civile et c'était la façon dont l'État soit prend parti dans cette guerre civile, soit profite de cette guerre civile pour installer son propre pouvoir oppressif sur les différents camps simultanément, sur les différents camps à la fois.

Hejdánek: To je vlastně konkrétní příklad napětí a boje a válek mezi konfesemi a to samo je příležitost pro stát, aby instaloval, aby uplatnil svou moc, a to nad oběma nebo nad všema stranama.

Jiný hlas: Alors *Spinoza* manifestement, c'est pour ça que je parlais d'utopisme, a pensé qu'en proposant un *credo* universel qui est acceptable par toutes les interprétations contradictoires du texte biblique puisqu'il met entre parenthèses leur contenu spéculatif, c'est-à-dire il laisse chacun libre d'interpréter le dogme comme il veut.

Hejdánek: *Spinoza* chce najít nějaký způsob, nějakou formulaci, která by byla přijatelná pro všechny denominace, pro všechny teologický přístupy a která by ponechala svobodu v interpretaci dogmatu.

Jiný hlas: Il a pensé qu'il était possible de donner une solution pratique au problème qui engendre en permanence à la fois la guerre civile et l'oppression étatique.

Hejdánek: Je přesvědčen, že je něco takového možné, že je nějaký takový praktický způsob spoluzití, který může zabránit tomu, aby došlo k té represí a k té válce.

Jiný hlas: Mais il y a quelque chose qui à mes yeux, je l'ai peut-être mal lu, mais quelque chose qui à mes yeux reste parfaitement obscur, qui n'est pas clairement expliqué dans le texte de *Spinoza*.

Hejdánek: Ale mně tam zůstává spousta věcí nejasných, které v tom textu nejsou.

Jiný hlas: Jde o to vědět, zda toto univerzální krédo je výsledkem kolektivního úsilí samotných jedinců, nebo spíše toho, co Spinoza nazývá masa, anebo zda je to teoretické učení, které objevil vědec nebo filosof, a které jím bude vyučováno nebo navrženo masám. Zkrátka zůstává nevyjasněno, zda to krédo vzniká jako kolektivní dílo mas, anebo jako dílo vědců, kteří ho potom vyučují lid.

Et au fond les deux sont aussi impossibles l'un que l'autre à partir des principes mêmes du spinozisme. Parce que d'un côté on ne voit pas comment la masse, la multitude, par son... bon, l'idée de Spinoza sur la superstition c'est que la superstition est essentiellement le produit de la crainte, hein. Bon. Et la crainte c'est le mode d'existence de la masse fondamentalement. C'est même l'idée fondamentale de Spinoza sur la masse c'est qu'elle inspire la crainte et qu'elle ressent elle-même en permanence la crainte, qu'elle est terrorisée pour toutes sortes de raisons.

A v podstatě obě tyto možnosti jsou u Spinozy víceméně zároveň zpochybněny, protože na jedné straně není vůbec jasné, jak se masa zbaví toho strachu. Spinozova idea o pověře je totiž taková, že pověra je v podstatě založena na strachu a ten strach je v podstatě způsob existence masy. To je v podstatě základní Spinozova myšlenka o mase, že masa nahání strach a zároveň ten strach sama pocituje, že je jím neustále terorizována z nejrůznějších důvodů. Obě možnosti jsou u Spinozy víceméně zároveň zpochybněny. Pokud by to dělaly ty masy, tak pro masy je charakteristické, že tam mají tu ideologii, a ta ideologie je v podstatě založená na strachu, a ten strach je něco, co se tam prostě reálně pocituje, a ty masy se toho nějak těžko můžou samy zbavit. Takže je otázka, jak vlastně se z toho... no, to je jedna věc.

Et par conséquent, enfin c'est tout ce que je voulais dire, mais on ne voit pas très bien ni comment la masse s'arracherait spontanément à la crainte, hein, ce qui serait nécessaire, ni comment elle pourrait être transformée de l'extérieur par l'intervention du philosophe.

Na jedné straně není vůbec jasné, jak se masa zbaví toho strachu, ani jak by jí ho mohl zbavit zvenčí nějaký zásah filosofa.

D'ailleurs le début du Traité théologico-politique, il y a une préface qui est une description, qui est justement une description de la crainte. Bon. Et des rapports entre la crainte, la superstition et la monarchie absolue, hein, c'est-à-dire le despotisme. Il faut savoir que le livre a été publié de façon anonyme en 1670 et que le coup d'État monarchique en Hollande qui a mis fin à la république hollandaise avec l'assassinat des frères de Witt et cetera a eu lieu deux ans après, en 1672.

Ostatně na začátku *Tractatus theologico-politicus* je předmluva, která je popisem strachu a vztahů mezi strachem, pověrou a absolutní monarchií, tedy despotismem. Je třeba vědět, že kniha byla publikována anonymně v roce 1670 a že k monarchistickému převratu v Holandsku, který učinil přítrž holandské republice, a k zavraždění bratrů de Wittů a tak dále došlo o dva roky později, v roce 1672. Spinozův spis byl publikován anonymně předtím, než došlo k převratu v Holandsku. Anonymně, ano.

Mais ça n'a pas empêché d'ailleurs quelqu'un d'essayer de le... enfin on l'a su, on a su que c'était lui qui l'avait écrit. Bon. Mais la préface du Traité théologico-politique se termine par une dénégation, hein, qui me rend tout à fait manifeste la contradiction de la situation dans laquelle Spinoza se trouve et aussi de sa pensée sur ce point. Il dit, il dit qu'il écrit ce livre pour préserver la liberté dans son pays et en même temps il explique qu'il ne faut pas que ce livre soit lu par le vulgaire parce que le vulgaire est incapable de s'arracher à la crainte et par conséquent doit inévitablement comprendre la philosophie à l'envers.

Ale to nezabránilo tomu, aby se vědělo, že autorem je on. Ale předmluva k *Tractatus theologico-politicus* končí popřením, v němž se projevuje rozpor situace, v níž se Spinoza nachází, i rozpor jeho myšlení v tomto bodě. V závěru té předmluvy je charakteristické, že ukazuje na situaci, v níž se Spinoza nacházel, i na určitý rozpor v jeho myšlení. Říká, že píše tuto knihu, aby zachoval svobodu ve své zemi, a zároveň vysvětluje, že tato kniha nemá být čtena vulgárními lidmi, protože prostý lid není schopen zbavit se strachu, a v důsledku toho musí nevyhnutelně chápat filosofii obráceně. Říká, že tuto knihu píše proto, aby zajistil svobodu pro lidi, pro lid, a zároveň říká, že není psána pro profány, pro lid, ale spíše pro filosofy, protože masa by si to vyložila špatně, protože masa je plná strachu a nemůže se ho sama zbavit,

a tudíž nemůže pochopit filosofii tak, jak je.

Hejdánek: Tady si myslím, že ten rozpor je zjevný, a to je Spinozovo postavení jakožto myslitele.

Jiný hlas: *Deuxième question. Vous êtes obligé de partir, je crois, hein. Je suis vraiment désolé. Mais j'ai pensé au sujet, la pensée de la communication, c'est la question aussi de la respondance, de la respondance pour les autres. Ce qu'on appelle la respondance. Responsabilité? La responsabilité. Oui, la responsabilité.*

Druhá otázka. Musíte už odejít, myslím. Ano, bohužel. Ale mluvil jsem o pojetí subjektu, o pojetí komunikace a také o otázce *respondance*, odpovědnosti vůči druhým. O otázce takzvané *respondance*, odpovědnosti. Odpovědnosti, ano.

Hejdánek: Odpovědnosti, ano, odpovědnosti.

Jiný hlas: *Oui, c'est vrai que Spinoza n'est pas un philosophe de la responsabilité. Pensez que c'est peut-être ça la différence.*

Ano, je pravda, že Spinoza není filosofem odpovědnosti. Možná, že tam je ten rozdíl.

Hejdánek: Ta otázka teda směřovala k tomu, že Spinoza opravdu není filosofem odpovědnosti, není filosofem pro odpovědnost.

Jiný hlas: *Non, non, c'est pas Kant. Spinoza n'est pas Kant.*

Ne, to není Kant. Spinoza není Kant.

Hejdánek: Nebo Levinas. Emmanuel Levinas.

Jiný hlas: *Emmanuel Levinas. Mais ça, ça serait très intéressant parce que Levinas a certainement beaucoup lu Spinoza.*

Emmanuel Levinas, ano. Ale to by bylo velmi zajímavé, protože Levinas jistě Spinozu hodně četl.

Hejdánek: To je zajímavé, protože Levinas jistě Spinozu hodně četl. I kvůli židovské tradici.

Jiný hlas: *Même si, bon, à la fois à cause de la tradition judaïque, mais probablement... enfin moi le seul livre de Levinas que je connais un peu, c'est Totalité et infini. Oui. Bon. C'est un anti-spinozisme d'une certaine façon, mais un anti-spinozisme qu'il a beaucoup fréquenté, c'est ce que je dirais pour ma part.* I kvůli židovské tradici. Jediná kniha, kterou znám, je *Totalita a nekonečno*, což je možno pojmout jako antispinozismus, ovšem jako antispinozismus u někoho, kdo Spinozu hodně studoval.

C'est-à-dire que c'est effectivement une reconstruction, telle que je le comprends, c'est une reconstruction de l'idée d'intersubjectivité, intersubjectivité constitutive, hein, c'est-à-dire du rapport à autrui comme constitutif du sujet. Mais pas dans le sens de l'intellectualisme, ni dans le sens de l'intellectualisme cartésien, ni dans le sens du moralisme kantien.

To znamená, že je to skutečně, jak tomu rozumím, rekonstrukce myšlenky intersubjektivty.

Intersubjektivty jakožto konstitutivní, to znamená vztahu k druhému jakožto konstitutivního pro subjekt.

Hejdánek: Je to v podstatě rekonstrukce myšlenky intersubjektivty, intersubjektivty konstitutivní, tedy vztahu k druhému jako něčemu konstitutivnímu pro subjekt. Ne ovšem ve smyslu intelektualismu, ať už karteziánského, ani ve smyslu kantovského moralismu. Ne ovšem ve smyslu intelektualismu, ať už karteziánského, ani ve smyslu kantovského moralismu.

Jiný hlas: *Bon, enfin, c'est trop difficile pour moi.*

Hejdánek: Nicméně se v tom zdá být rozpor a ta věc je velice podobná té, kterou jsem si teďka v souvislosti s vámi vzpomněl, a to u Spinozy, protože tam je takový důraz na tu komunikaci, na to *conatus*, že je to vlastně definice individuální. Člověk je, individuum je *conatus*. Čili se tam posouvá ten ontologický základ individua do toho, do té intersubjektivty. Takhle vy to cítíte, nebo...

Jiný hlas: *Ano, a hned to otočím, ať si to ještě poslechněš jednou. Ich bin genial... Ich zeige nur... von dir und von deiner Vorlesung... was zwischen Spinoza und Levinas... ich sehe einen grossen Gegensatz, weil der Spinoza so betont... stets betont den Begriff conatus... das ist vielleicht... das conatus ist Grund des Individuums... Das Gewicht ist jetzt... ausser dem Individuum... in der Intersubjektivität, also in der Kommunikation.*

Mais ce que j'essaie de comprendre, je ne suis pas du tout sûr d'y arriver, je ne prétends pas enseigner

quoi que ce soit là-dessus. Ce que j'essaie de comprendre, c'est ce qui distingue ce concept de la communication de l'idée d'intersubjectivité originaire. Parce que l'intersubjectivité originaire, c'est une grande idée de la philosophie occidentale, qui aboutit aujourd'hui chez Levinas ou dans la phénoménologie contemporaine, mais qui vient d'avant. C'est peut-être déjà chez Augustin d'une certaine façon. Je ne sais pas ce que dirait Heidegger là-dessus. À ceci près que chez Augustin ce n'est pas dans la perspective de la finitude, mais c'est dans la perspective du rapport entre le moi et Dieu. À partir du moment où on a mis entre parenthèses ce rapport à l'infini, on a transposé l'idée de l'intersubjectivité sur le plan moral et ça donne Kant et Fichte. C'est Fichte le plus intéressant à mon avis de ce point de vue, parce que c'est lui qui pense que le sujet moral kantien est un sujet qui a toujours déjà en lui le rapport à l'autre, le rapport à... qui n'est pas un sujet isolé. Pardon.

Hejdánek: Ano, samozřejmě chtěl bych si to uschovat, ale přece jenom bych trval na tom, že intersubjektivita je důležitá myšlenka spíš poslední doby, je to od Husserla, ovšem zároveň jakýsi předchůdce se najde i v dávnověku, zejména tedy u Augustina a...